

Crna Gora
Ministarstvo vanjskih poslova
Generalni direktorat za multilateralne poslove

Adresa: Stanka Dragojevića 2,
81000 Podgorica, Crna Gora
tel: +382 20 416 330
fax: +382 20 225 702
www.mvp.gov.me

Br:

7. oktobar 2024.

PLATFORMA

za učešće predsjednika Vlade Crne Gore Milojka Spajića na Samitu Berlinskog procesa, Berlin, Savezna Republika Njemačka, 14. oktobar 2024. godine

Predsjednik Vlade Crne Gore Milojko Spajić će, na poziv kancelara Savezne Republike Njemačke Olafa Šolca, učestvovati na Samitu Berlinskog procesa, koji će se održati u Berlinu, 14. oktobra 2024. godine.

Ovogodišnjim Samitom obilježiće se deset godina od osnivanja Berlinskog procesa što će biti prilika da šefovi država i vlada država Zapadnog Balkana, u saradnji članicama EU, pošalju poruku posvećenosti regionalnoj saradnji i podrže dalje napore na putu integracije regiona u EU. Na Samitu je planirano potvrđivanje odluka u ključnim oblastima saradnje donešenih na ministarskom nivou uoči Samita, te predstavljanje napretka država regiona na evropskom putu. Istovremeno, odobriće se planirane aktivnosti za jačanje regionalne saradnje i razgovarati o daljim koracima na planu približavanja Jedinstvenom tržištu EU.

Na Samitu u Berlinu očekuje se potpisivanje Sporazuma o pristupu visokom obrazovanju i upisu na studije Zapadnog Balkana, usvajanje Zajedničkog regionalnog tržišta za period 2025-2028 i Akcionog plana za njegovu implementaciju, kao i potpisivanje Deklaracije o ovom dokumentu.

Opšte informacije

Berlinski proces je regionalna inicijativa koju je pokrenula Savezna Republika Njemačka 2014. godine sa ciljem pružanja podrške zemljama Zapadnog Balkana (koje su tada već bile okupljene u formatu Zapadnobalkanske šestorke) na planu evropske integracije, ekonomskog i infrastrukturnog razvoja, te unapređenja regionalne saradnje i dobrosusjedskih odnosa.

U Berlinskom procesu učestvuje šest država zapadnog Balkana, devet država članica Evropske unije, Njemačka, Austrija, Francuska, Bugarska, Hrvatska, Grčka, Italija,

Poljska i Slovenija, institucije Evropske unije, Ujedinjeno Kraljevstvo. Takođe, u aktivnostima učestvuju i predstavnici civilnog društva, omladinskih organizacija i privreda zemalja Zapadnog Balkana, brojne regionalne oranizacije i međunarodne finansijske institucije.

U okviru Berlinskog procesa održavaju se godišnji sastanci na kojima se dogovaraju modaliteti unapređenja regionalne saradnje u oblastima od zajedničkog interesa zemalja regiona, a na planu jačanja mobilnosti, ekonomske i infrastrukturne povezanosti, održivog razvoja, energetike, saobraćaja, digitalizacije, saradnje mladih, obrazovanja i nauke, ljudskih i manjinskih prava, a sa ciljem brže integracije u Evropsku uniju.

Dva najvažnija dokumenta u okviru Berlinskog procesa su Zajedničko regionalno tržište za period 2021-2024 i Zelena agenda za Zapadni Balkan. Sekretarijat Savjeta za regionalnu saradnju (RCC) je koordinator svih aktivnosti u okviru Berlinskog procesa.

Radna grupa za Berlinski proces sastoji se od predstavnika ministarstava, institucija i uprava Crne Gore u čijoj su nadležnosti aktivnosti koje se tiču svih relevantnih oblasti Berlinskog procesa. Na čelu Radne grupe je nacionalna koordinatorka za Berlinski proces Milica Perišić, savjetnica predsjednika Vlade za vanjsku politiku dok Ministarstvo vanjskih poslova koordinira procesom i aktivnostima u okviru Berlinskog procesa. Radna grupa je u prethodnih nekoliko mjeseci aktivno učestvovala u pripremi i usaglašavanju brojnih deklaracija, zajedno sa svim zemljama Zapadnog Balkana i sa Sekretarijom RCC-ja.

Predsjedavanje SR Njemačke Berlinskom procesu

Savezna Republika Njemačka tokom 2024. godine predsjedava Berlinskom procesu, dok je prethodna predsjedavajuća bila Republika Albanija.

Tokom predsjedavanja, održani su brojni sastanci, pored ostalih: Forum povezanosti (Tirana, 10-11. septembar); sastanak ministara unutrašnjih poslova (Berlin, 17. septembar); sastanak ministara zaduženih za integraciju Roma na zapadnom Balkanu u cilju obilježavanja petogodišnjice usvajanja Deklaracije iz Poznanja (Berlin, 18. septembar); Forum o rodnoj ravnopravnosti (Berlin, 19. septembar). Godišnji radni sastanak ministara poljoprivrede zemalja jugoistočne Evrope (Skoplje, 23-25. septembar); Sastanak ministara ekonomije (Berlin, 24-25. septembar). Takođe, u proteklih mjesec dana održana su četiri Sherpas sastanka na kojima su se finalno usaglašavali dokumenti za koje nije bilo moguće postići dogovor na resornim sastancima Radnih grupa RCC.

Sastanak ministara vanjskih poslova Berlinskog procesa održan je u Berlinu, 1. oktobra 2024. Na sastanku je usvojena Zajednička deklaracija o potvrđivanju dobrosusjedskih odnosa i regionalne saradnje povodom desetogodišnjice Berlinskog procesa, kao i

Izjava svih ministara vanjskih poslova zemalja Zapadnog Balkana o unaprijeđenju saradnje uoči Samita Berlinskog procesa. Na sastanku je predstavljen i podržan Non paper o jačanju stuba o sajber bezbjednosti u okviru Berlinskog procesa kroz Centar za sajber kapacitete Zapadnog Balkana (WB3C).

Prije Samita u Berlinu, održavaju se Ministarski sastanak o zelenoj agendi (Hamburg, 8. oktobar), Sastanak parlamentarne dimenzije Berlinskog procesa (Berlin, 8-9. oktobar), forum civilnog društva i istraživačkih centara (Berlin, 9-11. oktobar), Forum mladih (Berlin, 13-14. oktobar) i Konferencija o sajber diplomatiji (29-30. oktobar, Skoplje).

Samit Berlinskog procesa

Samit u Berlinu biće prilika za razmjenu mišljenja o korišćenju novih instrumenata (Plan rasta za Zapadni Balkan i Instrument EU za reforme i rast), koji treba da pomognu zemljama regiona u približavanju Evropskoj uniji.

Imajući u vidu veliki broj dokumenata koji su pripremljeni za usvajanje, u širokom opsegu oblasti i tema, očekivanja su da će Samit postaviti još ambicioznije ciljeve za saradnju država regiona, uz povećanu podršku EU i država članica, kako bi se dao potrebni podsticaj za predstojeću, u slučaju Crne Gore, završnu fazu pristupanja Uniji.

Na Samitu Berlinskog procesa biće predstavljeni postignuti rezultati koji su ostvareni u okviru Berlinskog procesa u proteklih deset godina. Takođe, biće podržane oblasti saradnje i mehanizmi koji, kroz regionalne napore, treba da doprinesu ubrzanju procesa evropske integracije.

U fokusu diskusije na Samitu biće povezanost, ekonomska integracija, saradnja sa mladima i proces prevazilaženja konflikata i pomirenja u regionu. Biće riječi o izazovima sa kojima se suočavaju države Zapadnog Balkana, te pronalaženju modaliteta za njihovo rješavanje uz koordinisan regionalni pristup i suštinske reforme u oblasti vladavine prava.

Planirano je da premijeri na sastanku potpišu Sporazum o pristupu visokom obrazovanju i upisu na studije Zapadnog Balkana.

Pored potpisivanja sporazuma, očekuje se i usvajanje Akcionog plana za Zajedničko regionalno tržište za period 2025-2028, koji će dati smjernice i podsticaj za bržu integraciju u Jedinствeno tržište Evropske unije. Planirano je da premijeri država Zapadnog Balkana potpišu Deklaraciju o ZRT2 koja će dati zamajac uspješnoj realizaciji svih obaveza i aktivnosti definisanih ovim dokumentom. RCC je imao ulogu koordinatora usaglašavanja teksta te će imati centralnu ulogu u procesu implementacije istog.

Planirano je da šefovi delegacija Zapadnog Balkana podrže ili odobre sljedeća dokumenta koja su prethodno već usvojena na sastanku ministara vanjskih poslova i drugim ministarskim sastancima u različitim oblastima saradnje, i to:

1. Zajednička deklaracija o potvrđivanju dobrosusjedskih odnosa i regionalne saradnje povodom desetogodišnjice Berlinskog procesa;
2. Regionalna deklaracija o korišćenju infrastrukture za istraživanje i inovacije;
3. Hamburška deklaracija o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan;
4. Regionalni standardi za skrining stranih direktnih investicija;
5. Dokument o jačanju stuba o sajber bezbjednosti u okviru Berlinskog procesa kroz Centar za sajber kapacitete Zapadnog Balkana (WB3C).

Na Samitu se očekuje učešće predsjednika država ili vlada svih država Zapadnobalkanske šestorke i to Albanije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Sjeverne Makedonije i Kosova, kao i država članica Evropske unije.

Planirano je i učešće visokih predstavnika Evropske unije, kao i Savjeta za regionalnu saradnju (RCC) i drugih regionalnih i međunarodnih organizacija i institucija.

Značaj učešća delegacije Crne Gore na Samitu

Učešće predsjednika Milojka Spajića na Samitu u Berlinu biće prilika da se sumiraju ostvareni rezultati Crne Gore na evropskom putu, analiziraju tekuće aktivnosti i dogovore dalje obaveze i modeli saradnje u regionu. Pored produbljivanja regionalne saradnje i dobrosusjedskih odnosa, fokus će biti na unapređenju mobilnosti i povezanosti regiona, kao i zajedničkim naporima ka prevazilaženju svih izazova na bezbjednosnom, ekonomskom i socijalnom planu.

Učešće predsjednika Vlade Crne Gore Milojka Spajića na Samitu u Berlinu značajno je u kontekstu dodatne afirmacije Crne Gore kao aktivne učesnice Berlinskog procesa, snažnog zagovornika regionalne saradnje i lidera u procesu pridruživanja Evropskoj uniji. Samit predstavlja najznačajniji godišnji događaj na najvišem nivou kada je u pitanju regionalni okvir saradnje. Poseban značaj Samita ogleda se u činjenici da će šefovi delegacija potpisati peti Sporazum o mobilnosti, kao i Deklaraciju o Zajedničkom regionalnom tržištu za period 2025-2028. godine. Nastavak implementacije ovog važnog dokumenta označiće početak nove faze približavanja Jedinstvenom tržištu Evropske unije, uz aktivnosti u okviru Plana rasta EU i Reformske agende 2024-2027.

Učešće premijera Spajića na Samitu značajno se i u kontekstu pružanja podrške svim oblastima saradnje u okviru Berlinskog procesa koje se odnose na obrazovanje i mobilnost studenata, nauku i istraživanje, ekonomsku integraciju kroz regionalne standarde za skrining stranih direktnih investicija i deblokadu deset odluka i Dodatnog protokola 7 u okviru CEFTA-e, zelenu agendu, zaštitu životne sredine i održivi razvoj, aktivnosti na planu obezbjeđivanja sajber bezbjednosti. Potpisivanjem i usvajanjem

**DEKLARACIJA LIDERA ZAPADNOBALKANSKE ŠESTORKE O ZAJEDNIČKOM
REGIONALNOM TRŽIŠTU 2025-2028**

Danas, povodom 10. godišnjice pokretanja Berlinskog procesa, obilježavamo važnu prekretnicu za Zapadnobalkansku šestorku uz naše *odobrenje Akcionog plana za Zajedničko regionalno tržište za period 2025-2028*.

Mi, lideri Zapadnobalkanske šestorke (WB6), složili smo se da značajno unaprijedimo, proširimo i produbimo ekonomsku saradnju u regionu razvijanjem ambicioznog, održivog Zajedničkog regionalnog tržišta (CRM), zasnovanog na pravilima i standardima EU, kao ključnog sredstva za prevazilaženje malih i fragmentiranih tržišta, povećanje konkurentnosti preduzeća, privlačenje investitora i zadržavanje i razvoj našeg ljudskog kapitala. Ova naredna faza naše saradnje približiće nas našem cilju stvaranja Zajedničkog regionalnog tržišta koje je dobro integrisano u Jedinstveno tržište EU.

Prepoznajući da ZRT služi kao *snažan katalizator za rast i privlačnost regiona za investicije*, Akcioni plan maksimizira mogućnosti za obostrano korisnu regionalnu ekonomsku integraciju, podstiče socio-ekonomsku konvergenciju između regiona i EU i otvara put ka *ubrzanjoj integraciji u Jedinstveno tržište*.

Uvažavajući izazovni i značajno promijenjeni geopolitički i socio-ekonomski pejzaž, kao i trenutne velike razlike u konvergenciji između regiona i EU, prepoznajemo da naš *put ka većem rastu, poboljšanju životnog standarda i konvergenciji sa EU jasno zavisi od ekonomske integracije unutar regiona, a potom između regiona i EU*.

Uvažavajući da su demokratija, osnovna prava i vladavina prava u srcu svake transformacije, stabilnosti i prosperiteta regiona.

Pozdravljajući *regionalnu integraciju putem Zajedničkog regionalnog tržišta kao suštinski stub Plana rasta za zapadni Balkan* i njegov ukupni doprinos ključnim socio-ekonomskim i temeljnim reformama, posvećeni smo otključavanju potencijala regiona kroz akcione agende za *nesmetanu primjenu četiri slobode, napredno poslovno okruženje, razvijen ljudski kapital i ubrzane ekosisteme digitalizacije i inovacija*. Implementacija ovih agendi može *povećati naše ekonomije za 10%* i značajno pokrenuti ekonomsku integraciju i društveni napredak, kao i doprinijeti cilju Plana rasta da naše *ekonomije udvostruče svoju veličinu u narednih 10 godina*.

Prepoznajući novi zamah za politiku proširenja i nepokolebljivi u našoj odlučnosti da postanemo *punopravne članice Evropske unije*, smatramo da je *Zajedničko regionalno tržište važan korak u tom pravcu* i alat za unapređenje puta ka evropskoj integraciji. Značajne mogućnosti za ubranu integraciju u Jedinstveno tržište EU ide ruku pod ruku sa našim regionom koji ispunjava ciljeve regionalne ekonomske integracije.

Cijeneći *opipljive ekonomske i društvene rezultate transformacije koje je Zajedničko regionalno tržište 2021-2024 proizvelo* kao pokretač trgovine unutar regiona i podsticaj ekonomske integracije

i saradnje među preduzećima i ljudima u WB6, mi, lideri Zapadnobalkanske šestorke, ponovo potvrđujemo našu snažnu posvećenost *efikasnoj implementaciji svih postignutih sporazuma* u okviru ovog konteksta, uz napomenu da se nijedna odredba ovih sporazuma ne može tumačiti kao oslobađanje strana od njihovih prava i obaveza iz drugih postojećih sporazuma.

Ostajemo posvećeni efikasnoj implementaciji Akcionog plana za ZRT 2025-2028, uz podršku neophodnih institucionalnih i administrativnih kapaciteta za osiguranje većeg uticaja, uz nepokolebljivu podršku Evropske unije. Prepoznajući važnost regionalnih organizacija za efikasnu implementaciju Akcionog plana za ZRT 2025-2028, ponovo potvrđujemo našu punu podršku naporima RCC, CEFTA, TCT, WB6 CIF i drugih relevantnih regionalnih partnera, koji predstavljaju snažno regionalno vlasništvo.

Ojačani *izuzetnom podrškom regionalnoj saradnji*, nastavićemo sa našom čvrstom podrškom sprovođenju novog Akcionog plana kao *okvira u regionalnom vlasništvu, utemeljenog na pravilima i standardima EU*.

Uvjereni da je snažna i prosperitetna *Zapadnobalkanska šestorka, integrisana u EU, neophodna investicija u našu kolektivnu snagu, sigurnost i konkurentnost*, naša pojačana agenda regionalne ekonomske integracije u okviru novog Akcionog plana za ZRT 2025-2028 dio je vizije našeg regiona za ekonomsku i društvenu transformaciju, koja otvara put ka punopravnom članstvu u Evropskoj uniji.

Napomena: Bosna i Hercegovina će razmotriti predložene aktivnosti u skladu sa ustavnom podjelom nadležnosti institucija BiH, entiteta i kantona, odnosno saradnjom svih relevantnih institucija u BiH kroz mehanizam koordinacije.

Akcioni plan za Zajedničko regionalno tržište za period 2025-2028.

Akcioni plan za Zajedničko regionalno tržište za period 2025-2028. (CRM 2.0) predstavlja **regionalni okvir zasnovan na pravilima i standardima EU – sa ciljem da se konsoliduje i unaprijedi konkurentnost i ekonomska saradnja. Svojim obimom i ambicijom koji prevazilaze četiri odredbe o slobodama, doprinosi dugoročnom ekonomskom rastu regiona, podržavajući njegovu pravednu, zelenu i digitalnu tranziciju, podstičući regionalnu saradnju i približavanje EU.**

Služeći kao **moćan katalizator rasta i atraktivnosti regiona**, CRM 2.0 nastoji da **dodatno podstakne socio-ekonomsku konvergenciju između regiona i EU i utire put tješnijoj integraciji sa Jedinštenim tržištem.**

Ovaj Akcioni plan je sastavni dio Plana rasta za Zapadni Balkan, koji ima za cilj da podstakne ekonomski rast i poveća socio-ekonomsku konvergenciju regiona, približavajući ga jedinstvenom tržištu EU. Konkretno, doprinosi njegovom stubu II: Regionalna saradnja, **koji je suštinski element za podsticanje ekonomskog razvoja regiona, već prepoznat u Akcionom planu 2020-2024. kao odskočna daska ka Jedinštenom tržištu.**

CRM 2.0 **operacionalizuje drugi stub Plana rasta za Zapadni Balkan: Regionalnu ekonomsku integraciju kroz Zajedničko regionalno tržište**, utemeljujući buduće napore u saradnji ne samo da bi se ojačala integracija unutar Zapadnobalkanske šestorke (ZB6), već što je još važnije – da **bude odskočna daska za širu integraciju sa Jedinštenim tržištem.** Akcije u okviru Plana nastoje da pomognu da tržišta budu privlačnija za investitore; da se povećaju mogućnosti za kompanije i radnike u regionu; ubrza usklađivanje sa pravilima i standardima EU i omogući spremnost svake od ZB6 za integraciju u Jedinstveno tržište EU u skladu sa Novim planom rasta za Zapadni Balkan.

U izazovnom i značajno izmijenjenim geopolitičkim i socio-ekonomskim prilikama, trenutni **nivo konvergencije između ZB6 i EU ostaje neumoljivo spor**, sa prosječnim BDP po glavi stanovnika u kupovnoj moći i dalje na skoro 40% prosjeka EU. Iako se očekuje da će se region **vratiti na svoj trend prije pandemije u 2024. godini** sa usporenog privrednog rasta od 2,6% u 2023. godini, to je **još uvijek nedovoljno da omogući značajnu konvergenciju** sa nivoima prihoda u EU u srednjem roku. Uprkos blago povećanim projekcijama rasta na srednji rok, budući da su relativno male, put ZB6 ka većim prihodima, poboljšanom životnom standardu i konvergenciji sa EU jasno zavisi od ekonomske integracije unutar regiona, kao i između regiona i EU.¹

Mala fragmentirana tržišta koja nisu u stanju da iskoriste ekonomiju obima i karakteriše ih ograničena privlačnost za investitore, smanjenje ljudskih resursa i drugi duboki sistemski izazovi (tj. u vezi sa upravljanjem, obrazovanjem, infrastrukturom, itd.) nalažu da CRM2 **pažljivo sagleda situaciju kroz perspektivu prilika.**

Stoga, **otključavanje potencijala regiona**, putem akcionih agendi za **nesmetanu realizaciju četiri slobode kretanja, napredno okruženje koje pogoduje biznisu, napredne ljudske resurse, pojačanu digitalizaciju i inovacione ekosisteme** može **dodati 10%² ZB6 i značajno podstaći ekonomsku integraciju, društveni napredak i razvoj širom regiona.**

Uz usvajanje i implementaciju standarda EU, koji podržavaju mjere u okviru CRM2, ovaj akcioni plan služi kao **važna kapija za pristup Jedinštenom tržištu EU** u mnogim sektorima i kao **alat za unaprjeđenje procesa pristupanja EU.** Ova uloga je od suštinske važnosti s obzirom na to da **Jedinstveno tržište EU nastavlja da bude kamen temeljac evropskih integracija i vrednosti** i da je **integracija sa njim bila glavni zamajac ekonomskog rasta** za sve zemlje koje su pristupile EU, sa jasno pokazanim pozitivnim uticajima.

CRM2 se nadograđuje na **rezultate Akcionog plana za period 2021 – 2024. (CRM)**, koji je predstavljao **kamen temeljac i ključni objedinjujući i daleko najrazrađeniji okvir za regionalnu saradnju i integraciju**, od kada su ga podržali lideri ZB6 na samitu Berlinskog procesa u Sofiji 2020. Godine. Naročito, prioriteti i akcije CRM-a 2.0 su osmišljeni pod pretpostavkom da su relevantne mjere u okviru CRM-a dogovorene i sprovedene.

Imajući neke zaista **značajne opipljive društveno-ekonomske transformativne uticaje** u brojnim agendama regionalne politike (kao što je jačanje unutarregionalne trgovine, postignuto priznanje akademskih i profesionalnih kvalifikacija, olakšana sloboda kretanja, smanjeni troškovi komunikacije, poboljšana zajednička saradnja privatnog sektora itd.), **nedvosmisleno je pokazao konkretne koristi i potencijal regionalne saradnje i integracije zasnovane na pravilima EU.**

Neki od **ključnih uspjeha CRM 2021-2024.** uključuju: povećanje trgovine robom i uslugama od 19%; udvostručenje obima unutarregionalne trgovine (robe) za 5 godina; ukupno povećanje BDP-a po glavi stanovnika od 3% kao procenat prosjeka EU od 2017. do 2022. godine; ogromnih 500% povećanje obima korišćenja rominga u okviru ZB6; preko 20 godina ušteđenih pri čekanju u 2023. zbog smanjenja vremena čekanja zbog uspostavljanja zelenih traka na prelazima unutar regiona, što je dovelo do uspostavljanja zelenih i plavih traka između regiona i država članica EU; skoro 1.200 novih kompanija učestvovalo je u trgovini unutar regiona; olakšana je mobilnost radne snage i radilo se na dinamici tržišta rada i demografskim pomijeranjima sa visokoškolskim kvalifikacijama, te je sedam profesija koje kolektivno prepoznato kao stub ovog procesa.

Implementacija CRM-a je **takođe ukazala na još neiskorišćene potencijale ekonomske integracije** koji se još uvijek mogu osloboditi, što zahtijeva dodatne odlučne akcije kako bi se finalizovalo ostvarivanje transformacije **održivog i nesmetanog Zajedničkog regionalnog tržišta za sve.**

Ubrzani tempo implementacije, nepokolebljiva posvećenost reformama, nepodijeljena politička posvećenost i ispunjavanje obaveza ostaju ključni, jer **istinsko i potpuno funkcionalno Zajedničko regionalno tržište** može biti zamajac **regiona ka regionalnoj ekonomskoj integraciji i njegov uvod u Jedinstveno tržište**, budući da se radi o perspektivi za budućnost regiona do završenog procesa pristupanja EU.

Oblasti koje čine gradivne blokove CRM2 su usredsređene na sljedeće:

¹ Svjetska banka, Redovni ekonomski izvještaj proljeće 2024: Osnažujući rast

² Gomez Ortiz Maria Del Mar; Zarate Vasquez, Roman David; Taglioni, Daria. Ekonomski efekti tržišne integracije na Zapadnom Balkanu, istraživački rad; br. WPS 10491 Washington, D.C.

Free movement of goods - Učiniti robnu trgovinu efikasnijom i jeftinijom kroz usklađivanje i pojednostavljivanje procedura, čime se podstiče veća integracija tržišta i konkurentnost.

Slobodno kretanje usluga – omogućava ljudima i preduzećima u uslužnim sektorima da rade i rastu na više regionalnih tržišta poboljšanjem pristupa tržištu, eliminisanjem diskriminacije i rješavanjem regulatornih izazova. Na taj način promovise se konkurentnost i modernizacija uslužne ekonomije.

Horizontalne trgovinske mjere – *podržavaju trgovinu robom i uslugama*, uključujući važne oblasti za integrisano i konkurentno regionalno tržište, kao što su smanjenje vremena čekanja, digitalizacija i trgovina bez papira, prava intelektualne svojine, rješavanje trgovinskih sporova, zaštita potrošača, statistika, životna sredina i promocija izvoza.

Razvoj ljudskog kapitala – u regionu koji se suočava sa značajnim demografskim pomijeranjima, odlivom mozgova i nedostatkom vještina, zahtijeva se višestrani pristup za poboljšanje mobilnosti i ekonomskih mogućnosti, prilagodljivosti radne snage i inovacija, uz ciljanje socijalne dimenzije.

Okruženje koje omogućava poslovanje i konkurentnost – sa ciljem stvaranja povoljnog i konkurentnog ekonomskog okruženja sa fokusom na održivo, digitalno i potrošačko finansiranje; privlačenje kvalitetnih investicija; i podržavanje inkluzivnog ozelenjavanja industrija, uključujući unapređenje preduzetništva.

Digitalna transformacija – približavanje regiona Jedinostvenom digitalnom tržištu EU u oblastima digitalne povezanosti, digitalne ekonomije i sajber bezbjednosti.

Agende u CRM2 će dati **važan doprinos opštem cilju Plana rasta** da pomogne partnerima Zapadnobalkanske šestorke da **udvostruče veličinu svojih ekonomija u narednih 10 godina**. Kao primjer, omogućavanje slobodnog kretanja radne snage unutar ZB6 bi potencijalno moglo povećati BDP regiona za 1,3% do 2025. godine; dok se očekuje da će povoljno i konkurentno okruženje doprinijeti godišnjem porastu rasta od 2%, privući do 6,5% više investicija i povećati stopu rasta radnih mjesta do 1% godišnje, uz povećanje produktivnosti MSP za 5% do 10 %.

Agende sadržane u ovom **planu regionalne ekonomske integracije koji je spreman za budućnost** izrađene su kroz snažne kolektivne napore i **sveobuhvatan proces razmišljanja, koordinacije i konsultacija** unutar administracija ZB 6, ključnih regionalnih sektorskih organizacija (Savjet za regionalnu saradnju - RCC, CEFTA Sekretarijat, Sekretarijat ugovora o transportnoj zajednici – TCT, Investicioni forum 6 komora Zapadnog Balkana – ZB6 CIF), službi EU i drugih relevantnih partnera. Implementacija CRM2 će takođe **zavisiti od snažnog regionalnog vlasništva**, podržanog **adekvatnim institucionalnim i administrativnim kapacitetima za pojačan uticaj**.

Stvaranje Zajedničkog regionalnog tržišta je **dinamičan, stalan proces**, koji mora da se pozabavi novim kontekstima i kao **takav treba da se postara da se njegovi programi iznova i iznova razvijaju u skladu sa kontekstima, prilikama i izazovima, uz saradnju kao srž svega**.

I dok regionalna ekonomska integracija ne može biti ključno sredstvo konvergencije za tako važnu tačku u kojoj se ZB6 nalazi, neophodno je da se **hrabrija, sveobuhvatna integracija u sektor Jedinostvenog tržišta i politika odvija paralelno**, u skladu sa novom metodologijom pristupanja EU i Planom rasta. Štaviše, i dalje je jednako važno **da ekonomska integracija ostane čvrsto usklađena sa političkim razumijevanjem, zasnovanim na zajedničkim vrijednostima**.

Bez obzira na obim izazova i reformskih potreba, **uz dodatne investicije i podsticaj finansijskih i strukturnih reformi obezbijedenih u okviru Plana rasta**, ova nova faza Zajedničkog regionalnog tržišta navedena u njegovom AP, može da **podstakne rast regiona i ojača njegovu bezbjednost**, te predstavlja **veliki zalog za stabilnost, osnaživanje i napredna društva u regionu**.

I. SLOBODNO KRETANJE ROBA

Robna trgovina u okviru CEFTA-e doprinosi izvozu sa približno 8,5 milijardi eura, što čini skoro 6% BDP-a Zapadnog Balkana. Međutim, postoji veliki neiskorišćeni potencijal za rast, jer bi dublja ekonomska integracija slična Jedinostvenom tržištu EU mogla dovesti do godišnjeg rasta trgovine od 10% na Zapadnom Balkanu. Da bi iskoristio ovaj potencijal, region treba da dodatno pojednostavi robnu trgovinu, čineći trgovinu lakšom, bržom i jeftinijom. **Glavni cilj prioritete oblasti „Slobodno kretanje roba“ je da se omogući slobodno kretanje roba na osnovu pravila Jedinostvenog tržišta EU i mehanizama saradnje, odnosno iz Poglavlja 1, 12 i 29.**

Ključni instrumenti za postizanje ovih ciljeva uključuju harmonizaciju dokumenata i procedura, proširenje programa priznavanja i razvoj jačih odnosa sa EU. Ove mjere su ukorijenjene u principima Jedinostvenog tržišta i ključne su za smanjenje troškova, eliminisanje duplih testiranja i ubrzanje vremena do puštanja proizvoda na tržište.

Predložene akcije su od vitalnog značaja za povećanje trgovine i razvoj regionalnih i evropskih lanaca vrijednosti. Pojednostavljanjem usklađenosti sa propisima i smanjenjem nivoa kontrola, kompanije mogu da nabave komponente i materijale od različitih dobavljača po nižim cijenama bez tereta suvišnog testiranja, čime se podstiču efikasnost i inovacije u proizvodnim procesima. Na ovaj način kompanije mogu postići ekonomiju obima i niže troškove proizvodnje. Pored toga, kompanije su podstaknute da inoviraju i unapređuju svoje proizvode kako bi ispunili standarde EU, jer su sve mjere zasnovane na najboljoj praksi EU. Ovo dovodi do većeg kvaliteta i konkurentnije ponude. Konačno, potrošači imaju koristi od šireg izbora visokokvalitetnih proizvoda.

NEKI OD OČEKIVANIH REZULTATA U OBLASTI SLOBODNOG KRETANJEM ROBA

1. Slobodno kretanje poljoprivredno-prehrambenih proizvoda

- Olakšan promet živih životinja i proizvoda životinjskog porijekla kroz pojednostavljene procedure, usaglašavanje i prihvatanje relevantnih dokumenata, uključujući pilot usaglašavanje sertifikata u odabranim sektorima.
- Priznate i prihvaćene usklađene procedure za smanjenje relevantnih kontrola na prelazima za voće i povrće.
- Uspostavljena lista objekata usklađenih sa EU širom CEFTA-e, dozvoljena trgovina proizvodima za ljudsku ishranu proizvedenih u ovim objektima, a priznati poslovni subjekti.
- Uvedene procedure za promet organskih proizvoda i implementirana elektronska sertifikacija.
- Objedinjeni dijagnostički protokoli i priznati rezultati laboratorijskih analiza.

2. Slobodno kretanje (neprehrambenih) industrijskih roba

- Priznati i prihvaćeni rezultati ocjenjivanja usaglašenosti koje su izvršila druga ovlaštena tijela za ocjenjivanje usaglašenosti na osnovu relevantnih pravila EU u odabranim sektorima (tj. električni proizvodi, mašine, građevinski proizvodi).
- Harmonizovana pravila obilježavanja za odabrane proizvode, uključujući hemikalije.
- Roba u odabranim sektorima koja nije predmet usklađenog zakonodavstva EU prihvaćenog širom CEFTA-e, u skladu sa članovima 34-36 TFEU i Regulativom EU 2019/515.
- Unaprijeđena saradnja u infrastrukturi kvaliteta, posebno među agencijama za nadzor tržišta.

3. Jačanje carinske i poreske saradnje

- Primijenjena pravila o porijeklu usklađena širom CEFTA-e i sa EU i drugim trgovinskim partnerima.
- Prepoznate i proširene prednosti ovlašćenih ekonomskih subjekata (AEO) širom CEFTA-e.
- Pojednostavljeno i ubrzano carinjenje paketa iz e-trgovine.
- Uspostavljena saradnja i obezbijeđeno dobro upravljanje u oblasti poreza sa posebnim fokusom na procedure povraćaja poreza na dodatu vrednost (PDV), borbu protiv carinskih i poreskih prevara, kao i prevazilaženje prepreka za onlajn prodaju.
- Poboljšano carinsko okruženje sa posebnim fokusom na Jedinstveni šalter i koordinaciju sa SEED-om, dostupnost 24/7 onlajn plaćanja, stvaranje mreže carinskih laboratorija itd.

4. Druge mjere za olakšavanje trgovine

- Usklađene i smanjene naknade i dažbine u vezi sa trgovinom.
- Identifikovane necarinske mjere i adresirane prakse koje narušavaju trgovinu.

SLOBODNO KRETANJE USLUGA

Zapadnobalkanska šestorka je prvenstveno zasnovana na uslugama, pri čemu uslužni sektori generišu najveći udio u ekonomskoj proizvodnji, rastu i zapošljavanju. U 2022, CEFTA strane su zajedno izvezle usluge u vrijednosti od približno 4 milijarde eura, što je ekvivalentno oko 3% njihovog BDP-a. Za neke Strane, izvoz usluga u CEFTA prelazi 10% BDP-a. Svjetska banka izvještava da bi produblјivanje ekonomske integracije kroz Zajedničko regionalno tržište, usklađeno sa pravilima i standardima EU, potencijalno moglo da podstakne Zapadnobalkansku šestorku za dodatnih 10%, pri čemu je veći dio ove mogućnosti rasta koncentrisan u sektoru usluga. Da bi u potpunosti iskoristile ovaj potencijal, Strane bi trebalo da daju prioritet proširenju obaveza u dijelu pristupa tržištu, eliminisanju preostalih diskriminatornih praksi i rješavanju regulatornih barijera. Ovaj gradivni blok ima za cilj da inkorporira pravila i standarde EU za slobodno kretanje usluga (posebno iz poglavlja 3, 9, 10 i 14) u okvir CEFTA, obezbjeđujući nesmetano pružanje usluga na svim CEFTA tržištima bez prepreka.

Akcije će se usredsrediti na produblјivanje obaveza na osnovu CEFTA Dodatnog protokola 6 o trgovini uslugama, širenjem na nove sektore kao što su audio-vizuelne usluge i transponovanjem pravila EU kao što su ona o licenciranju ili profesionalnim kvalifikacijama. Nadalje, nastoje da se bave ključnim sektorima koji omogućavaju funkcionisanje, kao što su finansijske usluge i transportne usluge. Konačno, posebna pažnja biće posvećena produblјivanju CEFTA tržišta e-trgovine za preduzeća i potrošače uz transponovanu regulativu tržišta i društvenih mreža u skladu sa EU, priznavanje elektronskih potpisa, prenosivost onlajn sadržaja i ažuriranje CEFTA pravila o telekomunikacionim uslugama. Zajedno, ove mjere treba da promovišu konkurentnost i modernizaciju uslužnih sektora, što se može iskoristiti ne samo u evropskom kontekstu, već i na globalnom tržištu.

NEKI OD OČEKIVANIH REZULTATA U OBLASTI SLOBODNOG KRETANJA USLUGA

1. Sloboda pružanja usluga u okviru CEFTA-e po uzoru na Direktivu o uslugama EU

- Omogućena sloboda osnivanja dobavljača usluga uključujući priznavanje zahtjeva za autorizaciju.
- Uklonjene su prepreke za pružanje usluga dobavljačima osnovanim u CEFTA-i, kao što su obaveze dobijanja ovlaštenja ili komercijalnog prisustva, u nekim sektorima.
- Jedinstvene kontakt tačke uspostavljene da pruže podršku ljudima i preduzećima.

2. Stručne kvalifikacije

- Opšti sistem priznavanja primijenjen u novim sektorima
- Omogućeno priznavanje stručnih kvalifikacija na osnovu iskustva.
- Izrađena baza podataka o regulisanim profesijama i uvedena profesionalna kartica.

3. Finansijske i povezane usluge

- Pojednostavljeno pružanje finansijskih usluga kroz regionalnu ekvivalentnost zasnovanu na EU i nadzor.
- Omogućeni CEFTA QR kodovi za usluge plaćanja i pojednostavljene procedure licenciranja za usluge plaćanja.
- Priznato osiguranje od autoodgovornosti kako bi se omogućilo putovanje bez zelenih kartona u regionu.

4. Audiovizuelne usluge

- Proširen obim Rasporeda obaveza tako da se uključe audio-vizuelne usluge.
- Usklađena pravila za audio-vizuelne komercijalne komunikacije i jednaki uslovi između tradicionalne televizije i onlajn usluga.

5. Transportne usluge

- Finalizacija i usvajanje mape puta koja će dodatno unaprijediti liberalizaciju drumskog saobraćaja za partnere u okviru Zapadnobalkanske šestorke.

6. Elektronska trgovina i povezane usluge informacionog društva

- Saradnja je proširena na pitanja vezana za digitalne usluge, pravičnost i transparentnost na onlajn platformama, prenosivost onlajn sadržaja i poboljšanje isporuke paketa.
- Poboljšati prepoznavanje elektronskih potpisa i drugih usluga od povjerenja.
- Ažurirane CEFTA telekomunikacijske discipline kako bi se uskladila pravila o autorizaciji za elektronske komunikacione usluge.

HORIZONTALNE TRGOVINSKE MJERE

Regulatorne oblasti koje utiču na trgovinu i robom i uslugama predstavljaju dragocjene mogućnosti za unaprjeđenje trgovine. Na primjer, Svjetska banka je izvijestila da jednostavno smanjenje vremena čekanja na prelazima za 3 sata može donijeti uštedu od 2% vrijednosti prevezene robe. Zbog toga **ova prioritarna oblast nastoji da promovira trgovinu bez papira i smanji vrijeme čekanja na prelazima nadogradnjom na uspeh CEFTA-TCT Green Lanes**. Ova inicijativa će biti proširena na kvarljivu robu i ovlašćene ekonomske subjekte, a saradnja sa državama članicama EU će biti ojačana. Posebna pažnja će biti posvećena poboljšanju upravljanja rizikom, međuresornoj saradnji, ubrzanju carinjenja kroz pojednostavljenje kontrola i povećanju dostupnosti inspekcija. Ovi naponi će biti povezani sa poboljšanim regulatornim okvirima, olakšavajući bolje mjerenje trgovinske politike i izgradnju kapaciteta. Štaviše, nakon uspješnog razvoja CEFTA TRACES NT, fokus će se pomjeriti na potpuno bezpapirno potpisivanje, uključujući digitalno potpisivanje sertifikata izdatih u CEFTA TRACES-u. Takođe će biti poboljšana razmjena podataka o nebezbednim proizvodima kako bi se poboljšala bezbjednost potrošača.

Pored toga, **CEFTA planira da unaprijedi saradnju u oblastima kao što su prava intelektualne svojine, zaštita potrošača, pitanja životne sredine u vezi sa trgovinom, i rješavanje sporova, kako bi se uklonile i spriječile trgovinske barijere na osnovu pravila, procedura i najboljih praksi EU (poglavlja 7, 8, 18, 20 i 27)**. Ojačana prava intelektualne svojine i šeme kvaliteta će podstaći inovacije i promovirati jedinstvene lokalne proizvode, povećavajući njihovu konkurentnost i na tržištima CEFTA i EU. Poboljšani okviri za zaštitu potrošača će povećati povjerenje u operacije na više tržišta, podstičući tradicionalnu trgovinu i e-trgovinu. Unaprjeđenje saradnje u oblasti statistike pružiće doprinos za kreiranje politike zasnovane na dokazima, dok će dijalog o aspektima životne sredine u vezi sa trgovinom spriječiti remećenje trgovine. Koordinacija i dijeljenje znanja, stručnosti i najboljih praksi u pitanjima životne sredine u vezi sa trgovinom će dodatno promovirati održivu trgovinu. Pojednostavljeni mehanizmi za rješavanje sporova će obezbijediti efikasno i pošteno rješavanje trgovinskih pitanja, podstičući predvidljivo i atraktivno poslovno okruženje. Konačno, promovisanje izvoza će osnažiti poslovni sektor da ima koristi od regionalnih i evropskih integracionih aktivnosti.

NEKI OD OČEKIVANIH REZULTATA PREMA HORIZONTALNIM TRGOVINSKIM MJERAMA

1. Zelene trake i smanjenje vremena čekanja na prelazima

- Smanjeno vrijeme čekanja i povećani kapaciteti najprometnijih prelaza (tj. dodatne trake, oprema i sl.).
- Poboljšana saradnja među relevantnim agencijama uključenim u carinjenje robe kako bi se proširile prednosti upravljanja rizikom tokom čitavog postupka carinjenja
- Smanjene fizičke kontrole zasnovane na upravljanju rizicima i izgradnji povjerenja.
- Priznate carinske kontrole (npr. slike skenera, podaci o težini kamiona/tovara, obrasci gotovinskih deklaracija, carinski sigurnosni pečati, itd.).
- Provjere prije dolaska omogućene elektronskom razmenom svih relevantnih dokumenata.
- Utvrđen spisak poljoprivredno-prehrambenih proizvoda koji su isključeni iz kontrole na prelazima.

2. Digitalizacija i trgovina bez papira kroz CEFTA SEED

- Omogućena elektronska razmjena podataka i dokumenata između relevantnih agencija koje se bave carinjenjem robe, uključujući uvođenje e-sertifikata i bezpapirnu trgovinu.
- Unaprijeđen CEFTA sistem obavještanja za poljoprivredno prehrambene proizvode i poboljšana razmjena informacija o neusaglašenim i nebezbednim proizvodima.
- CEFTA paket transparentnosti i statistički portal nadograđeni i prošireni kako bi se proširio obim i kvalitet dostupnih informacija.
- CEFTA sistem za elektronsku razmjenu podataka (SEED) nadograđen na osnovu Informacionog sistema unutrašnjeg tržišta, kako bi se omogućila razmjena podataka i relevantnih dokumenata između relevantnih institucija članica CEFTA koje su uključene u sprovođenje mjera Zajedničkog regionalnog tržišta.

3. Prava intelektualne svojine (IPR) i seme kvaliteta

- Dalje uskladiti zakonske i okvire politika sa pravnim tekovinama EU, ojačati administrativne kapacitete, uvesti jedinstvenu tačku za podnošenje prijave za intervencije carine.
- Povećana svijest o vrijednosti prava intelektualne svojine i njihovom potencijalu da unaprijede poslovanje MSP.
- Prepoznavanje geografskih oznaka (GI).

4. Zaštita potrošača

- Poboljšati podršku potrošačima na svim CEFTA tržištima kroz bolju saradnju i mehanizme za alternativno rješavanje sporova.
- Uspostavljena saradnja i koordinacija u oblasti sprovođenja zaštite potrošača.
- Usklađena pravila za prodaju roba i nabavku digitalnog sadržaja i digitalne usluge

5. Statistika trgovine

- Usklađivanje kvaliteta i obima proizvedenih statističkih podataka (npr. e-trgovina, turizam, itd) i njihova blagovremena razmjena u okviru CEFTA Statističkog portala sa povećanim obimom zajedničkih podataka za podršku CRM aktivnostima.

6. Pitanja životne sredine u vezi sa trgovinom

- Preduprijeđene moguće barijere zbog nekoordinisanog usklađivanja sa CBAM-om.

- Uspostavljena saradnja u vezi sa upravljanjem pitanjima životne sredine, razvojem ekspertize i infrastrukture za usklađivanje sa CBAM i ETS.
- Harmonizovane i digitalizovane procedure za otpremu neopasnog otpada usklađene sa najboljom praksom EU.

7. Rješavanje sporova

- Dodatni protokol 7 o rješavanju sporova u potpunosti implementiran kako bi se efikasno riješila nova trgovinska pitanja i spriječila pojava neusklađenih mjera koje utiču na trgovinu.
- Uspostavljen elektronski komunikacioni sistem CEFTA za rješavanje sporova, koji omogućava pojednostavljenu komunikaciju i razmjenu dokumentacije između strana u sporu, smanjujući administrativna opterećenja i povećavajući efikasnost.

8. Promovisanje izvoza u CEFTA i EU

- Poslovne mogućnosti koje proizilaze iz Zajedničkog regionalnog tržišta komuniciraju i preduzimaju se sa poslovnom zajednicom.
- Trgovinske prilike postaju pristupačnije za odabrane ranjive grupe, što dovodi do ekonomskog i socijalnog osnaživanja ovih grupa.
- Uspostavljeni CEFTA programi obuke za pružanje tehničke pomoći i smjernica u implementaciji EU i EU baziranih CEFTA pravila koja podržavaju slobodno kretanje roba i usluga.
- Ojačani i strateški definisani izvozni ciljevi i potencijali koji unaprjeđuju konkurentnost privrede regiona za ulazak na Jedinstveno tržište EU.
- Praktični alati i služba za pomoć oko regulative kreirani za podršku kompanijama izvoznicima u njihovim aktivnostima;

RAZVOJ LJUDSKIH RESURSA

U protekloj deceniji, ZB6 je iskusila ubranu stopu emigracije, sa oko 20% stanovništva koje sada živi u inostranstvu (OECD, 2022)³, što je značajno smanjilo raspoloživu radnu snagu i naglasilo potrebu za zadržavanjem i privlačenjem talenata. Ove demografske promjene su duboko uticale uglavnom na preduzeća ZB6. 70% preduzeća se zalaže za javne politike za zadržavanje radne snage, dok 25% želi da zapošljava ljude iz drugih zemalja Zapadnog Balkana (Balkanski barometar 2024).

Učinak regiona u razvoju vještina zaostaje, sa većinom indikatora skoro upola od prosjeka EU i OECD-a. Značajna većina, 80% stanovništva⁴, smatra da je poboljšanje digitalnih vještina neophodno za ispunjavanje potreba radne snage. Ulaganja u istraživanje i razvoj (R&D) su takođe kritično niska; u velikoj većini ZB6, potrošnja na istraživanje i razvoj kao procenat BDP-a je manja od 20% prosjeka EU⁵, što otežava inovacije i razvoj kvalifikovanih istraživača u regionu.

Mjere u okviru ovog stuba imaju za cilj poboljšanje mogućnosti zapošljavanja i borbu protiv odliva mozgova bližim usklađivanjem sa Evropskom unijom i ubrzavanjem ekonomske integracije Zapadnobalkanske šestorke u Jedinstveno tržište EU.

Nadovezujući se na pozitivne rezultate postignute u okviru CRM-a, koji je pomogao u otklanjanju prepreka mobilnosti kroz sporazume o kretanju sa ličnim kartama u okviru ZB6, međusobnom priznavanju stručnih kvalifikacija i priznavanju visokoškolskih kvalifikacija, ova inicijativa nastoji da stvori međusobno povezani i konkurentniji region. Nastavljajući da sprovodimo ove sporazume i pojednostavljujemo pristup visokom obrazovanju, cilj nam je da zadržimo talente, podstaknemo inovacije i njegujemo region sa dinamičnijim mogućnostima zapošljavanja.

Po prvi put, region je posvećen olakšavanju socijalne prenosivosti unutar ZB6, u skladu sa standardima socijalnog osiguranja EU. Ovo usklađivanje će podržati slobodno kretanje profesionalaca i osigurati da radnicima Zapadnobalkanske šestorke bude pružena neophodna socijalna zaštita, uključujući prenosivost socijalnih prava širom regiona. Ova prilagođavanja će stvoriti snažnije ekonomske mogućnosti, čineći region privlačnijim i za radnike i za poslodavce.

Stub razvoja ljudskih resursa takođe pozicionira ZB6 kao atraktivno središte sposobno da njeguje talente, priprema radnu snagu za savremene ekonomske izazove i doprinosi održivom razvoju. U poređenju sa trenutnim CRM-om, ova nova iteracija naglašava razvoj vještina, fokusirajući se na osposobljavanje i dokvalifikaciju u novonastalim zelenim i digitalnim industrijama, i objedinjujući obrazovne programe za stručno obrazovanje i obuku (VET) širom regiona, na taj način rješavajući slabe tačke u regionalnim preduzećima, opremajući radnu snagu vještinama neophodnim za zelenu i digitalnu tranziciju koja oblikuje buduće tržište rada. Posebna pažnja će biti posvećena poboljšanju inovacijskih performansi i konkurentnosti regiona omogućavanjem tješnje saradnje akademske zajednice i preduzeća kako bi se stvorila dodatna vrijednost.

NEKI OD OČEKIVANIH REZULTATA U OBLASTI RAZVOJA LJUDSKIH RESURSA

1. Standardi u obrazovanju i obezbjeđivanju kvaliteta:

³ OECD (2022), Radna migracija na zapadnom Balkanu: mapiranje obrazaca, rješavanje izazova i ostvarivanje benefita, OECD Publishing, <https://www.oecd.org/south-east-europe/programme/labour-migration-report.pdf>, p. 24.

⁴ <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>

⁵ OECD (2024), Projekcija konkurentnosti Zapadnog Balkana 2024: Regionalni profil. https://www.oecd.org/en/publications/western-balkans-competitiveness-outlook-2024-regional-profile_170b0e53-en.html

- Olakšati pristup visokom obrazovanju i upis na studije za studente iz ZB6 u javnim visokoškolskim ustanovama EU.
- Osigurajte da student iz ZB6 imaju neograničen pristup studiranju i mogućnostima upisa u okviru ZB6.
- Ubrzati priznavanje akademskih kvalifikacija ZB6 na nivou EU.

2. Zatvoriti jaz u vještinama

- Omogućiti prenosivost socijalnih prava;
- Sporazum o pojednostavljenju procedure izdavanja radne dozvole u okviru ZB6;
- Usvojiti regionalnu deklaraciju za stručno obrazovanje i obuku (VET);
- Stvoriti tri zajedničke regionalne osnove za standarde zanimanja za VET u ZB6;
- Eliminirati nepotrebno licenciranje i uskladiti uslove za licenciranje za zanimanja koja će ostati u sistemu licenciranja;
- Razviti jedinstvene regionalne STEM obrazovne politike i smjernice na svim obrazovnim nivoima;
- Ostvariti 10% učešća učenika VET u programima mobilnosti, pri čemu su 25% njih ljudi sa manje mogućnosti.

3. Reforma tržišta rada za ekonomske prilike

- Pripremiti ZB6 za usklađivanje sa standardima socijalne sigurnosti EU omogućavanjem sporazuma o sistemu socijalne sigurnosti;
- Uspostaviti Regionalnu mrežu socijalnog osiguranja;
- Istražiti mogućnosti za usklađivanje pitanja vezanih za penzije širom regiona, gdje je to izvodljivo;
- Razgovarati o prenosivosti i jednakom tretmanu penzijskih davanja.

4. Podsticati regionalne inovacije

- Omogućiti 18 inicijativa fokusiranih na transfer znanja i komercijalizaciju od akademske zajednice do preduzeća.
- Povećati za 20% izdatke za istraživanje i inovacije (R&I).
- Povećati spremnost start-up-ova koji se koriste tzv. dubokom tehnologijom za pet puta za efikasnu pre-akceleraciju unutar ekosistema duboke tehnologije EU.
- Omogućiti usluge na jednom šalteru za industriju preko centara za digitalne inovacije.

POVOLJNO POSLOVNO OKRUŽENJE I KONKURENTNOST

Primarni cilj ovog bloka je uspostavljanje robusnog, konkurentnog ekonomskog okruženja koje je usklađeno sa standardima EU, uz podsticanje održivog razvoja kroz održivo, digitalno i potrošačko finansiranje, promovisanje održivih investicija i podsticanje ozelenjavanja industrija i razvoja malih i srednjih preduzeća. Stvaranje povoljnog i konkurentnog okruženja ima potencijal da poveća godišnji rast BDP-a za 2%, privuče do 6,5% više investicija i podigne stopu rasta zaposlenosti do 1% godišnje, uz povećanje produktivnosti MSP za 5% do 10%.

Finansijska tržišta u ZB6 se i dalje razvijaju, a krediti odobreni korporacijama predstavljaju približno 23% BDP-a, u poređenju sa 40% u EU.⁶ Nedavna studija EIB-a procijenila je finansijski jaz u regionu na oko 2,8 milijardi US dolara, što je ekvivalentno oko 2,5% nominalnog BDP-a.⁷ Potrebno je mobilisati više finansiranja za zelenu tranziciju. Da bi se ovo riješilo, CRM 2.0 ima za cilj da olakša diversifikaciju finansiranja, posebno za ekološki i društveno korisne inicijative, istovremeno omogućavajući brže i isplativije transakcije za potrošače i mala i srednja preduzeća, kako unutar ZB6 tako i sa EU.

Prilivi SDI u ZB6 su se posljednjih godina povećavali po složenoj godišnjoj stopi rasta od oko 6,7%.⁸ Međutim, taj doprinos održivom razvoju bio je skroman. Nadovezujući se na dostignuća trenutnog CRM-a u dijelu investicija, CRM 2.0 će staviti veći naglasak na stvaranje povoljnog okruženja za održiva ulaganja.

Štaviše, CRM 2.0, kroz ovaj gradivni blok, takođe ima za cilj da podrži industrije u prihvatanju zelene tranzicije, usko povezane sa unaprjeđenjem konkurentnosti poslovnog sektora, stvaranjem preduslova i okvira koji su usklađeni sa standardima i praksama EU i pokreću zelenu tranziciju. Prema izvještaju Grupe Svjetske banke o klimi za Zapadni Balkan⁹, regionu bi bilo potrebno procijenjenih 90 milijardi US dolara investicija za postizanje neto-nultih ciljeva do 2050. godine— što je ekvivalentno godišnjoj investiciji od 1,9% BDP-a do 2050. Ne može se ostvariti neto-nula bez malih i srednjih preduzeća i inkluzivnosti. Stoga, CRM 2.0 uključuje podršku malim i srednjim preduzećima da budu bolje pozicionirana da usvoje održive prakse, koje su ključne za pokretanje zelene industrijske transformacije, kao i rodno inkluzivni pristup koji ima za cilj ekonomsko osnaživanje žena. Rodna ravnopravnost ima značajnu ekonomsku vrijednost jer bi smanjenje rodnog jaza na tržištima rada moglo povećati BDP na tržištima u razvoju i ekonomijama u razvoju do 8% (MMF, 2024.)¹⁰.

⁶ EIB (2023). *Uticaj posredničkog kreditiranja EIB-a za preduzeća na Zapadnom Balkanu.*

⁷ IBID.

⁸ RCC proračuni zasnovani na zvaničnim statistikama ZB6.

⁹ Grupa Svjetske banke (2024). *ZB6 Izvještaj o klimi i razvoju*, juna 2024.

¹⁰ Međunarodni monetarni fond (2024), *Privremene smjernice o integraciji rodnih pitanja u MMF*, januara 2024.

Sa svojim dalekosežnim efektima preliivanja na sve industrije, turizam će igrati važnu ulogu u pokretanju konkurentske održivosti. Trend rasta u turizmu, koji se ogleda u porastu dolazaka od 23,5% i porastu noćenja od 27% širom regiona u 2023. godini, naglašava potrebu za kontinuiranim fokusom na održivost.¹¹ Nadovezujući se na prethodne uspjehe, CRM 2.0 ima za cilj da podrži odgovoran turizam da privuče investicije i oblikuje jedinstveni regionalni identitet.

CRM 2.0 će takođe nastaviti napore u okviru Regionalnog programa za razvoj dobavljača, fokusirajući se na uspostavljanje regionalnih i EU lanaca snabdijevanja. Podržaće lokalne proizvođače i pružaoce usluga u partnerstvu sa multinacionalnim kompanijama i razvoju saradnje na lokalnom nivou, uključujući mikro i porodična preduzeća u ruralnim područjima. Štaviše, biće omogućen plasman industrijskih proizvoda, izgradnja kapaciteta, digitalizacija i zajedničko brendiranje kompanija ZB6.

NEKI OD OČEKIVANIH REZULTATA U OBLASTI POVOLJNOG POSLOVNOG OKRUŽENJA I KONKURENTNOSTI

1. Održive i digitalne finansije i finansije potrošača:

- Razvijen i usvojen Zajednički regionalni okvir za taksonomiju održivog finansiranja;
- Razvijeni i usvojeni Regionalni standardi zelenih obveznica;
- Omogućena jeftinija i brža plaćanja za preduzeća i pojedince unutar ZB6 i sa EU, uglavnom preko SEPA;
- Novi međunarodni PSP-ovi prisutni u regionu za pružanje usluga (ulaznog i spoljnog) plaćanja kako na regionalnom tako i na međunarodnom nivou;
- Razvijen Regionalni okvir finansijske pismenosti za mlade, odrasle i MSP.

2. Investicije:

- Regionalni okvir za sertifikaciju RSI odobren i najmanje 60 investitora sertifikovano na regionalnom nivou;
- 300 miliona eura održivih investicija proporcionalno privučenih u region;
- Razvijeni dobrovoljni standardi za zelene podsticaje;
- Sporazum o CEFTA okviru za olakšice pri investiranju po uzoru na Sporazum STO o investicionim olakšicama za razvoj.

3. Regionalna pamet u dijelu industrijske saradnje i zelene industrije

- Pripremljene studije izvodljivosti i predviđanja (veza na REO iznad) za ključne industrijske sektore i identifikovani modaliteti podrške;
- Razvijen set jedinstvenih kriterijuma za zelene javne nabavke

4. Pristup MSP finansijama i konkurentnost poslovnog sektora

- Razvijen sveobuhvatan vodič o ulaganju tzv. investitora-anđela u regionu;
- Razvijeni minimalni regionalni kriterijumi podobnosti za digitalne nomade;
- Razvijen regionalni komplet alata za unaprjeđenje bezbjednosti u procesima dužne pažnje (*due diligence*) i upravljanja rizicima u preduzećima;
- Izrađen regionalni program spremnosti za ulaganja za MSP;

5. Regionalne turističke politike i konkurentnost

- Razvijen strateški regionalni pristup održivom turizmu, zelenoj i digitalnoj tranziciji;
- Razvoj regionalnih pametnih turističkih destinacija kroz promociju ekološki prihvatljivih/pametnih turističkih rješenja i regionalnih strateških smjernica za klimatske promjene;
- Razvijeni i plasirani novi regionalni turistički proizvodi.

6. Ekonomsko osnaživanje žena

- Unapređena WEE mreža;
- Razvijene regionalne smjernice za olakšavanje pristupa finansijama za preduzeća koja vode žene;

7. Regionalni program razvoja dobavljača

- Osnovan Izvozni klub ZB6, koji vodi kompanije u regionalne i EU lance snabdijevanja;
- Razvijeni digitalni alati za podršku kompanijama u plasiranju industrijskih proizvoda na tržište;
- Razvijen regionalni brend Zapadnobalkanske šestorke;

¹¹ RCC proračuni zasnovani na statističkim podacima koje su objavili statistički zavodi ZB6.

DIGITALNA TRANSFORMACIJA

Cilj ovog gradivnog bloka je podsticanje procesa digitalne transformacije u ZB6 i približavanje regiona Jedinstvenom digitalnom tržištu EU. Predložene mjere imaju za cilj usklađivanje Zapadnobalkanske šestorke sa standardima i inicijativama EU kako bi se otključale nove mogućnosti za preduzeća, osnažili pojedinci putem digitalnog pristupa, i na kraju, ali ne i najmanje važno, ojačala saradnja između ZB6 u svim digitalnim aspektima.

Digitalna transformacija ostaje ključni prioritet za Zapadnobalkansku šestorku. Pristup velikim širokopojasnim brzinama u regionu napreduje. Međutim, iako je pokrivenost mrežama veoma visokog kapaciteta (VHCN) u ZB6 porasla sa 29% u 2020. na 48% u 2021. godini, ona je i dalje bila mnogo niža nego u EU, odnosno oko 70% u 2021.¹² Region aktivno podržava postavljanje fiksnih širokopojasnih infrastrukturnih mreža, sa jakim naglaskom na proširenju pokrivenosti u ruralnim područjima, dok ZB6 i dalje zaostaje za EU u razvoju 5G.

Nadovezujući se na rezultate CRM-a, novi akcioni plan daje prioritet poboljšanju **povezanosti daljim smanjenjem troškova rominga podataka između EU i ZB6** i proširenjem smanjenja na druge usluge rominga, što će donijeti dodatne pozitivne efekte za potrošače, preduzeća i međunarodnu trgovinu. Nadalje, akcioni plan je stavio akcenat **na poboljšanje poslovnog okruženja** u sektoru telekomunikacija **sa ciljem da se omogući brža implementacija VHCN-a.**

Dovođenje **digitalne ekonomije** u središte digitalne transformacije donijeće opipljive rezultate. Dakle, akcioni plan je dao prioritet **stvaranju sigurnijeg, funkcionalnijeg i pouzdanijeg onlajn okruženja** za korisnike iz Zapadnobalkanske šestorke i održavanju formulacije politike zasnovane na dokazima koja je omogućena **stalnim praćenjem** digitalne transformacije. **Integracija Zapadnog Balkana u usluge povjerenja EU** će poboljšati pristup i korišćenje elektronske identifikacije i procesa podrške **za prepoznavanje i prihvatanje eID šema, uključujući regionalno priznavanje e-potpisa.** Razvoj **regionalnog novčanika digitalnog identiteta**, koji je takođe podržan novim Planom rasta, od vitalnog je značaja za jačanje interoperabilnosti među relevantnim sistemima i poboljšanje uslova za pružanje usluga stanovništvu. **Sajber bezbjednost** je jedna od ključnih komponenti koja ima za cilj uspostavljanje **bezbjednog i otpornog regionalnog sajber prostora** rješavanjem potreba i jačanjem regionalne saradnje i dijaloga.

NEKI OD OČEKIVANIH REZULTATA U OBLASTI DIGITALNE TRANSFORMACIJE

1. Povezivanje

- Naknade za roming podataka između ZB6 i EU dodatno smanjene, smanjenje troškova rominga prošireno za druge usluge rominga prema EU-ZB6 Deklaraciji o romingu i povećan broj potpisnika;
- Smanjene cijene fiksnih i mobilnih poziva unutar ZB6;
- Pojednostavljene administrativne procedure (tj. procedure za izdavanje dozvola) da bi se ubrzala primjena VHCN-a;
- Poboljšana povezanost u ZB6: 70% domaćinstava pokrivenih fiksnim VHCN u svakoj ekonomiji i 80% naseljenih područja pokrivenih 5G signalom u svakoj ekonomiji;

2. Digitalna ekonomija

- Uspostavljena sinhronizacija sa EU digitalnim kompasom;
- Razvijena mapa puta/plan politike za postizanje ciljeva vještačke inteligencije (AI);
- Poboljšano regionalno priznavanje i upotreba e-potpisa;
- Razvijene mjere za usvajanje novčanika digitalnog identiteta (DIW) i olakšane aktivnosti za razvoj pilot projek(a)ta za testiranje DIW-a;
- Omogućena integracija Zapadnobalkanske šestorke u Evropski odbor za inovacije podataka (sa statusom posmatrača);

3. Sajber bezbjednost

- Program Digitalna Evrope za ZB6 proširen na sajber bezbjednost;
- Regionalna baza podataka o sajber bezbjednosti treba da bude potpuno operativna;
- Olakšana integracija ZB6 u okvir EU za sertifikaciju sajber-bezbjednosti i omogućen kapacitet sertifikacionih tijela i nadležnih organa;
- Stvorena mreža među univerzitetima ZB6 za razmenu iskustava i programa u sajber domenu;
- Osnovana regionalna grupa alumnista sa mladim profesionalcima iz oblasti sajber bezbjednosti

¹² Indeks ekonomije digitalnog društva Zapadnog Balkana • WB DESI 2022 Izvještaj, maj 2023

Uloga regionalnih organizacija

Sekretarijati RCC i CEFTA će služiti kao primarna regionalna tijela odgovorna za vođenje regionalnih napora i olakšavanje implementacije Akcionog plana CRM 2, uz podršku ZB6 CIF i TCT za njihove prioritetne politike. Druge relevantne organizacije će biti uključene u specifične akcije u skladu sa njihovim mandatima i programima.

RCC će se fokusirati na inicijative koje imaju za cilj unaprjeđenje ljudskih resursa u regionu kroz usavršavanje, poboljšanje prilika na tržištu rada i podsticanje unutarregionalne mobilnosti profesionalaca, kao i mobilnost između EU i Zapadnobalkanske šesterke. RCC će takođe raditi na poboljšanju poslovnog okruženja stvaranjem uslova koji pogoduju održivim investicijama i konkurentnom ekonomskom okruženju. Pored toga, ubrzaće digitalnu transformaciju kako bi se region približio Jedinstvenom digitalnom tržištu EU, posebno u oblastima digitalne povezanosti, digitalne ekonomije i sajber bezbjednosti.

U međuvremenu, Sekretarijat CEFTA će koordinirati sprovođenje aktivnosti gradivnih blokova koji se odnose na trgovinu, i to: slobodno kretanje roba, slobodno kretanje usluga i pitanja horizontalne trgovine, oslanjajući se na pravni, politički i institucionalni okvir zasnovan na CEFTA 2006. Štaviše, CEFTA Sekretarijat će pružiti tehničku podršku u vezi sa drugim relevantnim trgovinskim organizacijama i inicijativama, sa ciljem da se unaprijedi ekonomska integracija regiona sa Jedinstvenim tržištem Evropske unije i maksimizira uticaj Zajedničkog regionalnog tržišta. Privatni sektor će igrati ključnu ulogu u implementaciji i praćenju rezultata, sa inputima koji su uključeni kroz tijesnu saradnju sa ZB6 CIF. Ovi napori će biti dodatno usklađeni sa evropskim partnerima kako bi se maksimizirao uticaj.

Implementacija ovog akcionog plana će omogućiti ZB6 da u potpunosti iskoristi prednosti Plana rasta i zavisioće od konstruktivne saradnje između svih partnera, kao i tehničke podrške CEFTA-e i RCC-a. Pored omogućavanja relevantnih sporazuma i odluka, podrška koju pružaju RCC i CEFTA uključuje pomoć ZB6 u pripremama za pristup Jedinstvenom tržištu EU i rad sa telima EU i relevantnim organizacijama neophodnim da bi se osiguralo da CRM stvara jednake uslove za sve ZB6 za implementaciju Akcionog plana CRM2 i Plana rasta EU za ZB6.

Svaka mjera u CRM2 je dodijeljena vodećoj regionalnoj organizaciji odgovornoj za koordinaciju, olakšavanje i podršku njenoj implementaciji. Organizacije za podršku su takođe identifikovane za svaku mjeru kako bi se obezbijedila sinergija sa drugim inicijativama. Svaka vodeća organizacija će doprinijeti praćenju napretka. Navedene mjere i očekivani rezultati daju jasnu mapu puta za razvoj detaljnih strategija implementacije u svakoj prioritetnoj oblasti.

Okvir upravljanja – koordinacija, praćenje i izvještavanje

Uspješna implementacija CRM2 zahtijeva snažno upravljanje, jasne kanale komunikacije i redovno praćenje napretka. Sekretarijat RCC-a je odgovoran za sveukupnu koordinaciju i nadzor Akcionog plana, blisko saradujući sa Sekretarijatom CEFTA-e, koji nadgleda implementaciju aktivnosti vezanih za trgovinu, i ZB6 CIF koji nadgleda mjere predvođene privatnim sektorom. Nakon usvajanja CRM2, detaljna metodologija za praćenje i izvještavanje, uključujući KPI, kao i matricu strukture upravljanja, biće razvijena do juna 2025.

Da bi se izbjegao nepotrební teret izvještavanja, RCC će kreirati efikasan alat za praćenje, uključujući dinamičku karticu rezultata osmišljenu da odražava promene u realnom vremenu. Ovaj alat će pratiti implementaciju mjera navedenih u CRM akcionom planu, podržati reforme politike tamo gdje je to potrebno i omogućiti zainteresovanim stranama, uključujući javnost, da daju povratne informacije o djelotvornosti preduzetih akcija. Ovaj pristup će poboljšati transparentnost, vidljivost i inkluzivnost implementacije CRM2.

Odgovornost za implementaciju CRM2 leži prvenstveno na javnim institucijama u ZB6, posebno na relevantnim organima koji predvode napore na domaćem nivou. Upravljačka struktura i okvir u ZB6 treba da odražavaju potrebe i prakse ZB6 pod vođstvom i strateškim vođstvom imenovanih šerpasa.¹³

U saradnji sa CEFTA Sekretarijatom i ZB6 CIF, Sekretarijat RCC-a ima zadatak da redovno pregleda i ažurira napredak implementacije i priprema godišnji izvještaj. Sve prateće organizacije i ZB6 će doprinijeti pripremi izvještaja, a svi izazovi na koje se naiđe biće prijavljeni zajedno sa predloženim rješenjima.

Postizanje punog potencijala CRM2 zahtijevaće zajedničku posvećenost ZB6, kao i Evropske komisije i relevantnih međunarodnih finansijskih institucija.

CRM2 je definisan na sljedeći način:

¹³ Napomena: Bosna i Hercegovina će razmatrati aktivnosti u skladu sa ustavnom podjelom nadležnosti institucija BiH, entiteta i kantona, odnosno kroz saradnju svih relevantnih institucija u BiH kroz koordinacioni mehanizam.

1. Slobodno kretanje roba

1.1. Slobodno kretanje poljoprivrednih prehrambenih proizvoda

1.2. Slobodno kretanje (neprehrambenih) industrijskih roba

1.3. Jačanje carinske i poreske saradnje

1.4. Ostale mjere za pojednostavljenje trgovine

2. Slobodno kretanje usluga

2.1. Sloboda pružanja usluga u okviru CEFTA po uzoru na EU pravila i prakse

2.2. Profesionalne kvalifikacije

2.3. Finansijske i povezane usluge

2.4. Audiovizuelne usluge

2.5. Transportne usluge

2.6. Usluge elektronske trgovine i povezane usluge informacionog društva

3. Horizontalne trgovinske mjere

3.1. Zelene trake i smanjenje vremena čekanja na prelazima

3.2. Digitalizacija i bezpapirna trgovina kroz CEFTA SEED

3.3. Prava intelektualne svojine i šeme kvaliteta

3.4. Zaštita potrošača

3.5. Trgovinska statistika

3.6. Pitanja životne sredine povezana sa trgovinom

3.7. Rješavanje sporova

3.8. Promovisanje izvoza u CEFTA i EU

4. Razvoj ljudskih resursa

4.1. Standardi u obrazovanju i obezbjeđivanju kvaliteta

4.2. Zatvaranje jaza u vještinama

4.3. Reforma tržišta radi za ekonomske prilike

4.4. Jačanje regionalnih inovacija

5. Pogodno poslovno okruženje i konkurentnost

5.1. Održive i digitalne finansije

5.2. Potrošačko finansiranje

5.3. Investicije

5.4. Regionalna pamet u dijelu industrijske saradnje

5.5. Zelena industrija

5.6. Pristup MSP finansiranju

5.7. Konkurentnost poslovnog sektora

5.8. Regionalne turističke politike i konkurentnost

5.9. Ekonomsko osnaživanje žena

5.10. Program razvoja regionalnih dobavljača

6. Digitalna transformacija

6.1. Povezivanje

6.2. Digitalna ekonomija

6.3. Sajber-bezbjednost

[1] Svjetska banka: Redovni ekonomski izvještaj proljeće 2024. Osnažujući rast

Akcioni plan za zajedničko regionalno tržište 2025-2028

Prioritetna oblast	Regionalne aktivnosti	Vodeća organizacija	Organizacija koja pruža podršku	Vremenski okvir	Očekivani rezultati
1. Slobodno kretanje roba					
1.1 Slobodno kretanje poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda	1.1.1. Ugovor ¹⁴ o trgovinskim poljoprivrednim proizvodima životinjskog porijekla i živim životinjama u testnom sektoru	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšana trgovina, pojednostavljene i usklađene procedure i smanjenje troškova; - Priznati i prihvaćeni usklađeni dokumenti kao što su planovi za nepredviđene situacije, programi nadzora i njihovi rezultati, planovi praćenja, rezultati ispitivanja uzoraka, pouzdani operateri itd.; - Usklađivanje i smanjenje zvaničnih kontrola primjenom pristupa zasnovanog na riziku u skladu sa propisima EU; - Usklađivanje veterinarskih zdravstvenih sertifikata; - Omogućena elektronska razmjena relevantnih trgovinskih dokumenata.
	1.1.2. Proširiti trgovinske benefite Odluke o olakšavanju trgovine voćem i povrćem	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Priznate i prihvaćene usklađene procedure za smanjenje zvaničnih kontrola na graničnim prelazima i zajedničkim prelazima kroz primjenu pristupa zasnovanog na riziku i smanjenjem zvaničnih kontrola; - Olakšana i pojednostavljena trgovina priznanjem profesionalnih operatera i njihove proizvodnje, uključujući uspostavljanje baze podataka/registra ovih operatera; - Priznati i prihvaćeni usklađeni dokumenti kao što su planovi za nepredviđene situacije, programi nadzora i njihovi rezultati; - Priznati i prihvaćeni usklađeni dokumenti kao što su planovi praćenja, rezultati ispitivanja uzoraka itd. - Omogućena elektronska razmjena podataka i prihvatanje elektronskih trgovinskih dokumenata u skladu sa relevantnim sporazumima, protokolima itd. - Akcioni plan za proizvodnju krompira slobodnog od štetočina među CEFTA članicama, usklađen sa zakonodavstvom i standardima EU; - Povećana transparentnost kroz razmjenu lista laboratorija za biljnu zaštitu, lista testova i povezanih metoda, imenovanje kontakt osoba za laboratorije itd.
	1.1.3. Sporazum o priznavanju objekata za proizvodnju hrane u testnim sektorima ovlašćenim za trgovinu, zasnovan na praksama EU	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Dozvoljena trgovina proizvodima za ljudsku ishranu proizvedenim u postrojenjima usklađenim sa EU i priznavanje poslovnih operatera; - Tehnička podrška za ocjenu, kategorizaciju i unapređenje postrojenja za hranu životinjskog porijekla; - Podsticajne investicije u postrojenja za proizvodnju hrane nudeći trgovinske mogućnosti u okviru CEFTA; - Elektronska razmjena relevantnih podataka o operaterima putem CEFTA TRACES NT.
	1.1.4. Sporazum o trgovinskim olakšicama za organske proizvode, uključujući elektronsku razmjenu elektronskog sertifikata COI (sertifikat o inspekciji) za organsku proizvodnju	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšana i pojednostavljena trgovina priznanjem kontrolnih tijela, organskih operatera i njihove proizvodnje, uključujući uspostavljanje baze podataka/registra ovih operatera/kontrolnih tijela; - Ubrzane trgovinske procedure digitalizacijom i implementacijom odgovarajućeg elektronskog sertifikata o inspekciji (e-COI) putem CEFTA TRACES NT.
	1.1.5. Uspostaviti CEFTA mrežu referentnih laboratorija	CEFTA	EK ZB6 CIF	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Smanjeni troškovi trgovine za ekonomske operatore; - Priznavanje izvještaja o ispitivanju; - Poboljšana saradnja među referentnim laboratorijama u CEFTA; - Organizovanje međulaboratorijskog ispitivanja u CEFTA članicama prema standardima EU referentnih laboratorija;
1.2 Slobodno kretanje (neprehrambenih) industrijskih dobara	1.2.1. Proširenje obima CEFTA Odluke o priznavanju rezultata ocjene usklađenosti industrijskih proizvoda	CEFTA	ES ZB6 CIF	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Prihvaćeni sertifikati, rezultati ispitivanja i izvještaji o inspekciji; - Priznavanje uslovljeno usklađivanjem sa relevantnom pravnom tekovinom EU - Smanjena birokratija i troškovi povezani sa trgovinom, poboljšana sigurnost i bezbjednost i optimizovane procedure; - Širi sektorski obuhvat (npr. mašinstvo i građevinarstvo) i/ili dubina programa priznavanja; - Poboljšana saradnja između kvalitetske infrastrukture, tržišnog nadzora i carinskih administracija.

¹⁴ U CEFTA sporazumima obično imaju oblik dodatnih protokola uz sporazum ili odluka Zajedničkog odbora, ili preporuka Zajedničkog odbora, ukoliko iste nisu pravno obavezujuće

	1.2.2 Usklađivanje pravila o označavanju hemijskih i drugih proizvoda	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšano kretanje hemijskih proizvoda širom regiona usklađivanjem pravila o označavanju, klasifikacijama, npr. CLP i REACH regulativom / evaluacijom, autorizacijom, restrikcijama itd; - Olakšano kretanje pesticida, biocida, i đubriva prema najboljim praksama EU.
	1.2.3. Sporazum o prihvatanju dobara u neusklađenim sektorima koja se prodaju u jednoj Strani za prodaju u drugim	CEFTA	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Pristup tržištima bez dodatnih zahtjeva za proizvode za koje ne postoje usklađena pravila EU, na osnovu članova 34-36 TFEU i Uredbe EU 2019/515. -
	1.2.4 Uspostaviti saradnju u tržišnom nadzoru	CEFTA	EK	2025 - 2026	<ul style="list-style-type: none"> - Razmjena informacija i saradnja; - Zajedničke inicijative za unaprijeđivnje usklađenosti i stepena realizacije; - Efikasnije korišćenje resursa; - Jačanje tržišnog nadzora proizvoda kako bi se osiguralo da na tržište strana dopijaju samo usklađeni proizvodi koji ispunjavaju zahtjeve za visoki nivo zaštite javnih interesa. -
1.3 Jačanje saradnje u carinskim i poreskim pitanjima	1.3.1. Osigurati primjenu zajedničkih pravila o porijeklu unutar CEFTA i neprekidnu kumulaciju porijekla sa EU i drugim trgovinskim partnerima	CEFTA	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Ažurirani CEFTA pravilnici o porijeklu u skladu sa razvojem sistema Pan-Euro-Mediterranean kumulacije porijekla (PEM); - Strane su podržane u ažuriranju pravila o porijeklu sa EU i drugim trgovinskim partnerima kako bi se maksimizovao potencijal preferencijalne trgovine.
	1.3.2. Priznavanje programa ovlašćenih ekonomskih operatera (AEO) za preostale CEFTA članice i pregled trenutnih pravila sa ciljem njihovog unaprijeđenja	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Priznavanje pouzdanih ekonomskih operatera širom CEFTA, kako bi svi nosioci ovlašćenog ekonomskog operatera statusa mogli uživati u benefitima na svim CEFTA tržištima; - Uspostavljanje CEFTA ovlašćenog ekonomskog operatera carinske grupe odgovorne za pitanja CEFTA ovlašćenih ekonomskih operatera; - Produžavanje beneficija za ekonomske operatere, uključujući prioritetne linije i smanjene kontrole.
	1.3.3. Olakšavanje elektronske trgovine kroz poboljšanu carinsku saradnju i implementaciju Sistema kontrole uvoza (ICS2)	CEFTA	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Elektronski unaprijed dostupni podaci (EAD) razmjenjeni između carinskih uprava i poštanskih operatera na osnovu digitalnih podataka iz carinskog CN23; - Pojednostavljena i ubrzana carinska procedura za pakete elektronske trgovine; - Poboljšana usklađenost sa alatima, standardima i regulativama Svjetske poštanske unije i Svjetske carinske organizacije; - Uprave carina koje primaju pošiljke imaju mogućnost da unaprijed identifikuju stavke od značaja, dok održavaju neometan tok legitimnog poštanskog saobraćaja.
	1.3.4. Uspostavljanje CEFTA Savjetodavnog tijela za carinsku saradnju u vezi sa klasifikacijom i pravilima o porijeklu	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Usklađena primjena pravila o klasifikaciji dobara u carinske svrhe i određivanje njihovog porijekla, kako bi se olakšale poslovne operacije stvaranjem predvidivog okruženja za trgovinu dobrima i omogućilo kompanijama da efikasnije planiraju svoje troškove.
	1.3.5. Sporazumi o saradnji u oblasti poreza	CEFTA	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Osigurana dobra uprava u oblasti poreza, tj. implementacija principa transparentnosti, razmjena informacija sa ciljem obezbjeđivanja efikasnog prikupljanja prihoda (carinske i porezne obaveze pri uvozu), sa posebnim fokusom na procedure povrata poreza na dodatu vrijednost (PDV) i borbu protiv carinskih i poreskih prevara; - Uspostavljen PDV šalter na jednom mjestu kako bi se prevazišle prepreke za online prodaju i riješili izazovi u vezi sa PDV režimima za daljinsku prodaju dobara i za uvoz pošiljki male vrijednosti; - Poboljšana saradnja s ciljem olakšanja prikupljanja prihoda (carinske i porezne obaveze pri uvozu) kroz razmjenu iskustava i najboljih praksi u borbi protiv carinskih i poreskih prevara, a posebno protiv prevara tipa "carousel".
	1.3.6. Podržati Strane u unaprijeđenju carinskog ambijenta	CEFTA	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Povećana kapacitet strana kroz učenje među uporednim zemljama za uspostavljanje Jedinog okna u koordinaciji sa SEED (Sistematskom razmjenom elektronskih podataka); - Dostupna online plaćanja carinskih taksi, poreza, taksi i naknada 24/7, kao i online podnošenje dokaza o uplati; - Razvoj integrisanog sistema za upravljanje tarifama zasnovanog na EU TARIC; - Uspostavljanje mreže carinskih laboratorija.

1.4 Ostale mjere za olakšavanje trgovine	1.4.1. Sporazum o usklađivanju, smanjenju i ukidanju taksi i naknada	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Usklađene i smanjene takse i naknade povezane sa trgovinom, s ciljem smanjenja troškova za ekonomske operatere; - Jedinstvene tarife za inspekcije na graničnih prelaza i zajedničkih prelaza tokom dana; - Bolji pristup informacijama o taksama i naknadama za sve zainteresovane strane.
	1.4.2. Uklanjanje netarifnih mjera (NTM) i praksi koje narušavaju trgovinu	CEFTA	EK, ZB6 CIF	2025 - 2028	<ul style="list-style-type: none"> - Identifikovane su netarifne mjere (NTMs) i prakse koje narušavaju trgovinu koje treba riješiti; - Alati za uklanjanje netarifnih mjera i praksi koje narušavaju trgovinu u skladu sa direktivama i regulativama EU; - Poboljšano poslovno okruženje;
2. Slobodno kretanje usluga					
2.1 Sloboda pružanja usluga unutar CEFTA prema modelu pravila i praksi EU	2.1.1. Sporazum o opštim pravilima o osnivanju (mod 3) i slobodnom pružanju usluga (mod 1 i 2) zasnovan na pravilima Direktive ¹⁵ o uslugama i pokrivenosti sektora	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Okvir za nesmetano kretanje usluga; - Preduzećima je omogućeno da pružaju privremene usluge unutar CEFTA bez zahtjeva za osnivanje i autorizaciju (član 16-21 Direktive o uslugama); - Smanjena neizvjesnost i poboljšana predvidivost pružanja usluga unutar CEFTA; - Usklađeni postupci i šeme autorizacije sa standardima EU; - Načelo neponavljanja zahtjeva i kontrola (članovi 9-15 Direktive o uslugama) kako bi se omogućila sloboda osnivanja dogovorena i primijenjena; - Pojednostavljen regulatorni okvir za preduzeća koja posluju na više od jednog tržišta CEFTA.
	2.1.2. Usmjeravanje Tačaka jedinstvenih kontakata u zemljama CEFTA u skladu sa Direktive o uslugama i Poveljom o jedinstvenim kontakt tačkama, kao i uspostavljanje mreže u CEFTA po uzoru na EUGO mrežu koordinatora	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Povećana regulativna transparentnost za preduzeća koja žele da se osnuju ili pruže usluge na drugim tržištima CEFTA, pružanjem potpune informacije o regulatornim zahtjevima i procedurama, kao i olakšanjem pristupa regulatornim procedurama putem digitalnih sredstava (čl. 6-8).
2.2 Profesionalne kvalifikacije	2.2.1. Proširiti obim opšteg sistema kako bi odgovarao obimu u Direktivi ¹⁶	CEFTA	RCC EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Benefiti opšteg sistema priznavanja prošireni na većinu regulisanih profesija; - Više poslovnih prilika za mladu i obrazovanu populaciju; - Sistem praćenja i izveštavanja o priznavanju profesionalnih kvalifikacija; - Više mogućnosti rasta za preduzeća zasnovana na znanju.
	2.2.2. Sporazum o priznavanju na osnovu profesionalnog iskustva u zanatstvu, trgovini i industriji u skladu sa EU Direktivom ¹⁷	CEFTA	RCC EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Pojednostavljeno i ubrzano priznavanje stručnjaka u zanatstvu, trgovini i industriji; - Nova tržišta za stručnjake i preduzeća u zanatstvu, trgovini i industriji; - Više poslova za ljude u zanatstvu, trgovini i industriji; - Povećana mobilnost.
	2.2.3. Uspostavljanje baze podataka regulisanih profesija	CEFTA	RCC EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Povećana transparentnost za sve ljude i preduzeća koji traže pristup drugim tržištima CEFTA; - Olakšano priznavanje profesionalnih kvalifikacija.
	2.2.4. Omogućiti profesionalnu kartu za testne profesije (npr. medicinske sestre opšte prakse, fizioterapeute, farmaceute i agente za nekretnine)	CEFTA	RCC EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšano priznavanje profesionalnih kvalifikacija; - Smanjeno administrativno opterećenje pri priznavanju; - Digitalizacija procedura priznavanja; - Otvorena diskusija o stvaranju baze podataka profesionalaca sa opštim i/ili specifičnim profesijama.
2.3 Finansijske i povezane usluge	2.3.1. Sporazum o CEFTA okviru za olakšavanje trgovine finansijskim (ili povezanim) uslugama i smanjenje troškova ovih usluga na osnovu ekvivalentnosti regulatornih i nadzornih režima u jednom pilot sektoru (npr. računovodstvo, revizija, reosiguranje, bankarstvo, hartije od vrijednosti)	CEFTA	RCC Svjetska banka EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Benefiti za kompanije i nadzorne vlasti smanjenjem ili čak eliminisanjem preklapanja u zahtjevima za usklađenost i oslanjanjem na usklađenost nadziranih subjekata u drugim tržištima; - Takođe može donijeti benefite kao što su smanjenje troškova.

¹⁵ Direktiva 2006/123/EK Evropskog parlamenta i Saveta od 12. decembra 2006. o uslugama na unutrašnjem tržištu

¹⁶ Direktiva 2005/36/EK o priznavanju profesionalnih kvalifikacija.

¹⁷ ibidem

	2.3.2. Sporazum o CEFTA okviru za harmonizaciju autorizacija za pružaoce usluga plaćanja koji nisu banke	CEFTA	RCC Svjetska banka EK	2025	<ul style="list-style-type: none"> - Pojednostavljene procedure licenciranja; - Priznavanje zahtjeva za licenciranje za nebankarske pružaoce platnih usluga; - Tržišta CEFTA-e postaju privlačnija za nebankarske pružaoce platnih usluga u oblasti Fintecha; - Omogućava veću konkurenciju, što dovodi do više i boljih finansijskih proizvoda i usluga.
	2.3.3. Omogućiti korišćenje plaćanja pokrenutih QR kodovima uspostavljanjem zajedničkog standarda i okvira za interoperabilnost	CEFTA	RCC Svjetska banka EK Evropski savjet za plaćanje	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Dogovoreni i implementirani akcioni plan za plaćanja inicirana QR kodovima; - Brže i jeftinije transakcije plaćanja; - Online trgovina i turizam unutar CEFTA-e promovisani i podržani; - Osnovan CEFTA organ zadužen za plaćanja inicirana QR kodovima; - Digitalizacija plaćanja
	2.3.4. Priznavanje osiguranja od odgovornosti za motorna vozila (MTPL) unutar CEFTA, modelirano prema sistemu EU, kako bi se omogućilo putovanje bez Zelenih karata ili ekvivalentnih dokumenata	CEFTA	Savjet EU biroa	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Dogovoreni i implementirani CEFTA aranžmani o MTPL u skladu sa standardima EU; - Olakšana sloboda kretanja ljudi, roba i usluga unutar CEFTA; - Smanjene administrativne prepreke vezane za kretanje ljudi, što smanjuje vrijeme čekanja na prelazima; - Smanjeni troškovi transporta i putovanja unutar CEFTA
2.4 Audiovizuelne usluge	2.4.1. Produžiti raspored obaveza ¹⁸ kako bi se uključio audiovizuelni sektor	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Obaveze u vezi sa audiovizuelnim sektorom uključene u AP6; - Pravna sigurnost za kompanije koje posluju na više CEFTA tržišta; - Otvorena mogućnost za rješavanje praktičnijih pitanja u budućnosti.
	2.4.2. Sporazum o CEFTA okviru zasnovanom na EU Direktivi o audiovizuelnim uslugama ¹⁹	CEFTA	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Promocija evropskog sadržaja u audiovizuelnim medijima (npr. TV) i proizvoda evropske kulture; - Zaštita ranjivih grupa kao što su maloljetnici i žene od seksističkog govora mržnje i uvrijedljivog sadržaja; - Harmonizovana pravila za audiovizuelne komercijalne komunikacije, uključujući oglašavanje, sponzorstvo i postavljanje proizvoda; - Osiguranje ravnotežnih uslova između tradicionalne televizije i online usluga.
2.5 Transportne usluge	2.5.1. Liberalizacija tržišta transporta u regionu ukidanjem transportnih dozvola za partnere unutar Zapadnog Balkana	TCT	EK CEFTA	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Finalizacija i usvajanje akcionog plana koji će dodatno unaprijediti liberalizaciju drumskog saobraćaja za partnere unutar regiona Zapadnog Balkana; - Pokretanje dijaloga između zemalja jugoistočne Evrope (kako je definisano u Ugovoru o transportnoj zajednici) o liberalizaciji transportnog tržišta regiona olakšavanjem/uklanjanjem procedura za transportne dozvole. Ishod dijaloga treba da rezultira zajedničkim Akcionim planom koji pokriva sljedeće aspekte: <ul style="list-style-type: none"> - Pravne korake potrebne za otvaranje tržišta; - Rokove za svaki korak (definisanje akcija u kratkoročnim, srednjoročnim i dugoročnim akcijama); - Probni ili testni period (pilotiranje) za dva ili više regionalnih partnera.
2.6 Elektronska trgovina i povezane usluge informatičkog društva	2.6.1. Proširiti CEFTA okvir da uključuje usklađivanje sa EU Zakonom o digitalnim uslugama ²⁰ i Uredbom o malim i srednjim preduzećima i platformama ²¹	CEFTA	EK RCC	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Dalje usklađen regulatorni okvir za olakšavanje online poslovnih operacija; - Smanjeni troškovi usklađenosti sa propisima za pristup svim CEFTA tržištima; - Unutrašnji procesi provajdera online posredovanja i online pretraživača su transparentniji i omogućavaju donošenje informisanih poslovnih odluka; - Obezbijedena obuka i plan za uspostavljanje Digitalnih jedinstvenih koordinatora.
	2.6.2. Sporazum o CEFTA okviru za prenosivost usluga online sadržaja zasnovan na EU Uredbi ²² na osnovu studije izvodljivosti	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Omogućena upotreba online sadržajnih usluga, kao što su streaming, e-knjige i pristup muzici tokom putovanja; - Povećana pogodnost i zadovoljstvo potrošača, uz proširene mogućnosti za online preduzeća; - Smanjeni podsticaji za ilegalni pristup online sadržaju (piraterija).

¹⁸ Prilog III Dodatnom protokolu 6 o trgovini uslugama

¹⁹ D Direktiva (EU) 2018/1808 Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. novembra 2018.

²⁰ Uredba (EU) 2022/2065 o jedinstvenom tržištu za digitalne usluge i izmjena Direktive 2000/31/EK

²¹ Uredba (EU) 2019/1150 o promovisanju pravičnosti i transparentnosti za poslovne korisnike usluga online posredovanja

²² Uredba (EU) 2017/1128 o prekograničnoj prenosivosti usluga online sadržaja na unutrašnjem tržištu

	2.6.3. Sporazum o CEFTA okviru za priznavanje elektronskih potpisa za trgovinske dokumente i drugih usluga poverenja za trgovinske dokumente u skladu sa <i>EU acquis</i> (npr. Uredba eIDAS ²³)	CEFTA	RCC EK	2025	<ul style="list-style-type: none"> - Omogućena upotreba elektronske identifikacije za trgovinske dokumente; - Olakšana trgovina bez papira i potpuno iskorišćen potencijal CEFTA SEED; - Podstican rast digitalnih usluga pružanjem pravnog okvira za upotrebu elektronskog potpisa za trgovinske dokumente; - Smanjeno administrativno opterećenje uz podršku online trgovinskim dokumentima; - Povećana efikasnost i smanjeni troškovi poslovanja
	2.6.4. Poboljšati isporuku paketa unutar CEFTA-e kroz implementaciju regulatornih i neregulatornih mera u skladu sa <i>EU acquis</i> i praksama	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Povoljnije cijene za dostavu paketa i viši kvalitet usluge; - Digitalizacija procesa razmjene podataka i procjene cijena; - Povećani kapaciteti kako javnog tako i privatnog sektora za novi regulativni okvir; - Poboljšana standardizacija i implementacija relevantnih EN standarda.
	2.6.5. Revizija CEFTA okvira za usluge elektronskih komunikacija u skladu sa relevantnim <i>EU acquis</i> (Evropski kodeks elektronskih komunikacija) ²⁴)	CEFTA	RCC EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Isti set pravila o autorizaciji primenjuje se širom CEFTA; - Sporazum o ažuriranim CEFTA telekomunikacionim disciplinama; - Smanjenje barijera i pojednostavljenje pružanja usluga elektronskih komunikacija unutar CEFTA; - Podrška stranama u usklađivanju okvira za usluge elektronskih komunikacija u skladu sa <i>EU acquis</i> (Evropski kodeks elektronskih komunikacija).
3. Horizontalne trgovinske mjere					
3.1. Zeleni koridori i smanjenje čekanja na prelazima	3.1.1. Sprovoditi obaveze iz CEFTA sporazuma u vezi sa Planom zelene trase, tj. unaprijediti saradnju među agencijama i održavati i prilagođavati prioritetni sistem unutar CEFTA-e za ključne proizvode i pouzdane ekonomske operatore, testirati elektronske redove i izgraditi parkinge u blizini graničnih prelaza i zajedničkih prelaza unutar CEFTA i sa EU	CEFTA	TCT EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Kraće vrijeme čekanja za odabrane vrste robe (npr. kvarljiva roba, voće i povrće, žive životinje, sirovine, itd.) i za pouzdane ekonomske operatore (npr. AEOs) unutar CEFTA-e i sa EU; - Podrška aktivnostima koje vode ka priznavanju AEOs sa EU; - Pojednostavljene formalnosti, poboljšano upravljanje rizicima, unaprijeđena saradnja između agencija i brže carinjenje na prelazima, uključujući i one sa EU; - Koordinacija radnog vremena i 24/7 dostupnost inspekcija na ključnim graničnim prelazima i zajedničkim prelazima; - Uspostavljena koordinirana kontrola u skladu sa relevantnim standardima Svjetske carinske organizacije (WCO) i EU.
	3.1.2. Unaprijediti CEFTA strategiju upravljanja rizikom i prateći Akcioni plan	CEFTA	EK	2025	<ul style="list-style-type: none"> - Pojednostavljene i usklađene formalnosti koje obavljaju agencije uključene u carinjenje robe; - Poboljšana saradnja među svim agencijama uključenim u carinjenje robe kako bi se proširile prednosti upravljanja rizicima kroz čitavu proceduru carinjenja; - Rješavanje novonastalih globalnih prijetnji, kao što su zdravstvene krize i rizici u sajber bezbjednosti; - Smanjene kontrole i vrijeme čekanja uz održavanje bezbjednosti i sigurnosti; - Poboljšana saradnja i izgradnja povjerenja među carinskim upravama; - Sprovođenje najboljih standarda EU i globalnih standarda; - Povećani kapaciteti za korišćenje novih tehnologija; - Zajedničke aktivnosti u vezi sa Zajedničkim profilima rizika (npr. drveni ambalažni materijal, itd.); - CEFTA SEED unaprijeđen kako bi dodatno ojačao carinsku saradnju.
	3.1.3. Sporazum o priznavanju carinskih kontrola	CEFTA	EK	2025	<ul style="list-style-type: none"> - Pojednostavljene i olakšane procedure carinjenja kroz priznavanje carinskih kontrola (npr. slike skenera, podaci o težini kamiona/tereta, obrasci za prijavu gotovine, carinski sigurnosni pečati itd.).
	3.1.4. Unaprijediti upravljanje vremenom odobrenja i čekanja	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Efikasnija i efektivnija identifikacija uskih grla u trgovinskim tokovima za adekvatno rješavanje; - Automatsko prikupljanje, skladištenje podataka i analiza za praćenje i procjenu sprovođenja instrumenata za olakšanje trgovine; - Galileo testiran za mjerenje vremena čekanja - Testiran sistem za upravljanje elektronskim redovima.
	3.1.5. Sporazum o spisku poljoprivredno-prehrambenih proizvoda koji su isključeni iz kontrola na graničnim prelazima i zajedničkim prelazima	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Smanjuje vrijeme kontrola na graničnim prelazima i zajedničkim prelazima - Efikasna raspodjela resursa i fokusiranje na druge kategorije proizvoda visokog rizika koje zahtijevaju specifičnije kontrole; - Poboljšana raspodjela prioriteta između inspektora.

²³ Uredba (EU) br. 910/2014 o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu

²⁴ Direktiva (EU) 2018/1972 o uspostavljanju Evropskog kodeksa o elektronskim komunikacijama

3.2. Digitalizacija i bespapirna trgovina preko CEFTA SEED	3.2.1. Elektronska razmjena podataka i dokumenata među svim agencijama uključenim u carinjenje robe, uključujući uvođenje e-sertifikata i bespapirnu trgovinu	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Pojednostavljena i kraća procedura (kroz digitalizaciju) za izdavanje fitosanitarnih sertifikata, e-COI sertifikata, veterinarskih zdravstvenih sertifikata, Zajedničkog zdravstvenog ulaznog dokumenta, ulaznih i izlaznih dozvola za lijekove koji sadrže kontrolisane supstance; - Povećana efikasnost, poboljšana transparentnost i mogućnost praćenja, kao i unaprijeđeno upravljanje rizikom duž lanca ishrane; - Omogućen regulatorni okvir za digitalizaciju u trgovini i/ili bespapirnu trgovinu u okviru CEFTA; - Razmjena podataka o obrascima prijave prije dolaska, upravljanju rizicima, prijavama za povrat gotovine i PDV-a među carinama, dijeljenje kontrolnih testova, rezultata laboratorijskih testova, slika skeniranja, rezultata vaganja, podataka/dokumenata o robi dvostruke namjene itd.; - Nabavka potrebne opreme (laptopovi, mobilni telefoni, pristup internetu itd.); - Usaglašenost sa Jedinstvenim šalterom (engl. <i>Single Window</i>); - Proširen regulatorni okvir (na nivou CEFTA i na nivou strana) gdje je to potrebno kako bi se podržala razmjena, dijeljenje i/ili objavljivanje relevantnih podataka, informacija i dokumenata.
	3.2.2. Unaprijediti CEFTA sistem obavještanja za poljoprivredno-prehrambene proizvode	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Poboljšana postojeća razmjena podataka shodno praksama EU (Sistem brzog uzbunjivanja za hranu i stočnu hranu, <i>Europhyt</i>, Sistem informacija o bolestima životinja) kako bi se poboljšala razmjena podataka o rizicima za javno zdravlje koji proizilaze iz lanca ishrane.
	3.2.3. Unaprijediti brzu i pouzdanu razmjenu informacija o neusklađenim i nebezbednim proizvodima otkrivenim na CEFTA tržištu;	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Poboljšana postojeća razmjena podataka u skladu sa praksama sličnim onima u EU (<i>Safety Gate</i>, Informacioni i komunikacioni sistem za tržišni nadzor, Evropski registar proizvoda za energetska označavanje) kako bi se poboljšala razmjena podataka za bolju zaštitu potrošača;
	3.2.4. Unaprijediti i proširiti CEFTA paket transparentnosti i Statistički portal	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Održiva, automatska i ažurna razmjena i dijeljenje važnih trgovinskih informacija posredstvom CEFTA paketa transparentnosti i Statističkog portala; - Poboljšani pristup tržištu, olakšana trgovina, povećana usaglašenost; - Regulatorna okruženja koja su sačinjena tako da budu dostupnija, više predvidljiva i efikasnija; - Interoperabilnost i razmjena informacija s drugim postojećim i planiranim informacionim portalima; - Širi spektar kvalitetnih informacija dostupnih javnosti;
	3.2.5. Testiranje implementacije e-tereta	CEFTA	EK TCT	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Implementacija koncepta bespapirne trgovine; - Brži lanci snabdijevanja kroz prijem dokumenata prije dolaska, smanjenje troškova, povećanu sigurnost i ekološku održivost.
	3.2.6. Ažurirati SEED kako bi se omogućile odabrane funkcionalnosti Internog informacionog sistema za tržište (IMI) u cilju podrške aktivnostima olakšavanja trgovine	CEFTA	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšana razmjena informacija i komunikacije između relevantnih vlasti uključenih u trgovinu robom i uslugama; - Olakšana identifikacija relevantnih kolega u vlastima drugih CEFTA strana; - Oblasti koje mogu imati koristi od ovih usluga: profesionalne kvalifikacije, usluge (turizam), e-trgovina, itd.
3.4. Prava intelektualne svojine (IPR) i šeme kvaliteta	3.4.1. Usvojiti Akcioni plan za jačanje saradnje u oblasti intelektualne svojine na osnovu Odluke Zajedničkog komiteta CEFTA za dalje usklađivanje pravnih i političkih okvira sa pravnim tekovinama EU, jačanje administrativnih kapaciteta i podizanje javne svijesti	CEFTA	EU IPO	2025	<ul style="list-style-type: none"> - Pravna sigurnost i predvidivost za preduzeća i investitore; - Jednak uslov za preduzeća koji podstiče inovacije i nesmetanu trgovinu robama i uslugama unutar CEFTA i između CEFTA i EU; - Ojačane institucije, mreže i alati za zaštitu intelektualne svojine za efikasniji sistem zaštite prava intelektualne svojine; - Povećana svijest o vrijednosti IPR i na koji način može unaprijediti poslovanje malih i srednjih preduzeća u CEFTA.
	3.4.2. Unaprijediti saradnju u oblasti sprovođenja prava intelektualne svojine u skladu sa praksom EU (npr. digitalizacija procedura, razmjena informacija, zajedničko operativno djelovanje carinskih administracija i drugih agencija)	CEFTA	EU IPO OLAF	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Digitalizovana i pojednostavljena predaja zahtjeva za carinske intervencije; - Digitalna razmjena informacija koja olakšava koordinaciju između agencija odgovornih za sprovođenje prava intelektualne svojine, podstičući saradnju i sinergiju u borbi protiv povreda prava; - Podrška zajedničkim operacijama carinskih administracija (CA) i drugih relevantnih agencija (nadzor tržišta, sanitarne inspekcije, medicinske agencije, itd.); - Povećanje kapaciteta i efikasnosti carinskih administracija i drugih relevantnih agencija.
	3.4.3. Sporazum o okviru za priznavanje oznaka geografskog porijekla (OGP)	CEFTA	EU IPO EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Promocija i zaštita jedinstvenih industrijskih i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i tradicionalnih metoda proizvodnje povezanih sa specifičnim regionima; - Priznavanje zaštićenih oznaka geografskog porijekla sa periodičnim revizijama spiskova priznatih OGP;

					<ul style="list-style-type: none"> - Povećana vidljivost i konkurentnost proizvoda na tržištu CEFTA i jedinstvenom tržištu EU; - Podrška lokalnim i tradicionalnim preduzećima koja posjeduju OGP; - Promocija kulturnog nasljeđa očuvanjem tradicionalnih proizvodnih praksi i jačanjem kapaciteta potrebnih za dalju promociju proizvoda na tržištima CEFTA-e i EU; - Stvaranje osnovnog uticaja za priznavanje OGP sa EU.
3.5. Zaštita potrošača	3.5.1. Uspostaviti okvir za saradnju u zaštiti potrošača zajedno sa mrežom Centara za zaštitu potrošača unutar CEFTA, prema modelu Evropske mreže centara za potrošače (ECC-Net)	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Saradnja i koordinacija u oblasti sprovođenja zaštite potrošača; - Pružanje besplatnih informacija, savjeta i pomoći potrošačima u vezi sa kupovinama na drugim tržištima CEFTA; - Povećanje povjerenja potrošača u online kupovinu širom CEFTA; - Potrošači i trgovci su motivisani da iskoriste nove prilike koje nudi Zajedničko regionalno tržište; - Omogućiti dodatnu podršku u rješavanju sporova između potrošača i preduzeća unutar CEFTA; - Omogućiti razmjenu iskustava i stručnog znanja kroz zajedničke studije i izvještaje koji pružaju smjernice za razvoj politika.
	3.5.2. Usaglasiti pravila o zaštiti potrošača za prodaju robe i nabavci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga sa pravnom tekovinom EU	CEFTA	EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Usklađeni regulatorni okvir koji osigurava dosljednu zaštitu i pravne lijekove za potrošače širom CEFTA; - Jasna pravila u vezi sa pravima i obavezama i prodavaca i potrošača, smanjujući pravne sporove i povećavajući predvidljivost u poslovanju; - Povećano povjerenje potrošača i olakšana trgovina između tržišta CEFTA; - Smanjena kompleksnost i troškovi usaglašavanja sa različitim propisima omogućavanjem preduzećima da posluju pod jedinstvenim skupom pravila širom CEFTA.
	3.5.3. Sporazum o okviru CEFTA za mehanizme alternativnog rješavanja sporova između potrošača i trgovaca po modelu pravila EU	CEFTA	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Usvojeni mehanizmi alternativnog rješavanja sporova (ADR) koji osiguravaju da potrošači imaju pristup tijelima koja mogu riješiti sporove za transakcije i unutar i između strana; - Uspostavljeni postupci koji su jeftiniji od tradicionalnog sudskog postupka, čineći ih pristupačnim širem krugu potrošača; - Dostupna sredstva za potrošače da traže pravdu, uključujući one koji mogu biti zastrašeni formalnim postupcima ili one koji žive u udaljenim područjima; - Povećano povjerenje i sigurnost potrošača u transakcijama e-trgovine između strana; - Kršenje pravila o zaštiti potrošača se rješava na koordinisan način.
3.6. Statistika trgovine	3.6.1. Osigurati usaglašavanje kvaliteta i obima dobijenih statističkih podataka i njihova blagovremena razmjena u okviru Statističkog portala CEFTA	CEFTA	Eurostat	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Razmjena i objavljivanje visokokvalitetnih statističkih podataka kako bi se omogućile informisane poslovne odluke i strateško planiranje; - Povećan obim zajedničkih podataka za podršku aktivnostima Zajedničkog regionalnog tržišta (CRM) (npr. e-trgovina, turizam, itd.); - Povećan kapacitet statističkih kancelarija i centralnih banaka; - Statistički modeli usaglašeni sa standardima EU; - Povećana transparentnost i atraktivnost za strane investicije kroz pružanje pouzdanih i dosljednih statističkih podataka za evaluaciju investicija; - Usklađeni podaci omogućavaju efikasno praćenje i evaluaciju ekonomskih politika i programa, osiguravajući da postignu željene rezultate.
3.7. Pitanja zaštite životne sredine povezana sa trgovinom	3.7.1. Pokrenuti dijalog Strana o trgovini i konkurenciji u vezi sa pitanjima životne sredine sa fokusom na perspektive za određivanje cijene ugljenika i koordinisani odgovor na EU ETS i mehanizam za prilagođavanje ugljenika na granicama (CBAM).	CEFTA	Energetska zajednica RCC ZB6 CIF EK	2025	<ul style="list-style-type: none"> - Koordinisan pristup u prioritizaciji politika i mjera sa ciljem dekarbonizacije industrija obuhvaćenih CBAM u okviru politika pojedinačnih ekonomija (naročito cement, čelik, aluminijum, đubriva); - Omogućeno dijeljenje znanja, stručnosti i najboljih praksi, izgradnja tehničkih kapaciteta i jačanje ukupne kompetencije u upravljanju ekološkim pitanjima, kao i razvoj neophodne ekspertize i infrastrukture za potrebe usklađivanja sa CBAM i ETS i kako bi se zadržala konkurentnost na Jedinstvenom tržištu EU; - Koordinisani pristup CBAM kako bi se preduprijedile moguće trgovinske prepreke u sektorima obuhvaćenim CBAM.
	3.7.2. Usvojiti CEFTA okvir za olakšavanje trgovine neopasnim otpadom za reciklažu i ponovnu upotrebu u skladu sa pravnom tekovinom EU.	CEFTA	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Usklađena implementacija postojećih procedura za transport neopasnog otpada usklađena sa pravnom tekovinom i najboljim praksama EU; - Uspostavljena platforma za digitalizaciju i elektronsku razmjenu procedura prethodnog obavještanja i saglasnosti unutar CEFTA; - Usklađeni zahtjevi za prethodno odobrene objekte; - Registar prethodno odobrenih objekata na nivou CEFTA uspostavljen zajedno sa brzim postupcima za transport do registrovanih objekata;

					<ul style="list-style-type: none"> - Pokrenuta diskusija o Putu ka postizanju viših procenata reciklaže i uspostavljanju Sistema povraćaja depozita.
3.8. Rješavanje sporova	3.8.1. Potpuno implementirati Dodatni protokol 7 CEFTA o rješavanju sporova kako bi se efikasno rješavali nastali trgovinski problemi i spriječila pojava neusaglašenih mjera koje utiču na trgovinu	CEFTA	UNCTAD EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Predvidljivo, transparentno i brzo rješavanje sporova unutar CEFTA podstiče rast intra-CEFTA trgovine, čime se smanjuju trgovinske prepreke i doprinosi stabilnom poslovnom okruženju koje vodi ka boljoj dostupnosti proizvoda i konkurentnim cijenama; - Pristup pravnim lijekovima za sporove između Strana, osiguravajući da se sporovi rješavaju nepristrasno; - Povećana pravna sigurnost i efikasnost, čime se podstiču i domaće i strane investicije usljed poboljšanog povjerenja investitora; - Olakšana implementacija svih obaveza u okviru CEFTA okvira.
	3.8.2. Uspostaviti CEFTA Elektronski komunikacioni sistem za rješavanje sporova	CEFTA	UNCTAD EK	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Efikasna komunikacija i razmjena dokumentacije između strana u sporu, uz smanjenje administrativnih opterećenja i povećanje efikasnosti; - Automatska obavještenja za Strane o predstojećim rokovima, proceduralnim koracima i razvoju slučajeva, uz osiguravanje pravovremenog pridržavanja i poštovanja procedura; - Osigurani integritet i povjerljivost komunikacije, uz povećanje povjerenja i tajnosti u procesu rješavanja sporova.
3.9. Promovisanje izvoza u CEFTA i EU	3.9.1. Uspostaviti saradnju sa mrežama organizacija za promociju poslovanja/izvoza s ciljem promovisanja poslovnih prilika zasnovanih na CRM	CEFTA	ZB6 CIF EK EASME	2025	<ul style="list-style-type: none"> - Razmjena informacija i koordinacija napora u cilju smanjenja trgovinskih prepreka, usaglašavanja propisa, i poboljšanja pristupa tržištima unutar CEFTA; - Poslovne prilike koje proizilaze iz Zajedničkog regionalnog tržišta prezentovane poslovnoj zajednici; - Ojačana uloga preduzeća prilikom zagovaranja za reforme politika, usklađivanje propisa i implementaciju CRM AP, čime se stvara povoljnije poslovno okruženje; - Uspostavljena CEFTA Grupa za trgovinske kontakte.
	3.9.2. Dogovoriti i implementirati program aktivnosti koji promovišu trgovinske prilike za vulnerabilne grupe, tj. žene, mlade i ljude iz ruralnih područja, napraviti CEFTA mreže za ove grupe	ZB6 CIF, CEFTA	CEFTA EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Trgovinske prilike postaju pristupačnije za odabrane ranjive grupe; - Promocija trgovine u okviru CEFTA; - Ekonomsko i socijalno osnaživanje marginalizovanih grupa; - Smanjenje nejednakosti između ključnih linija podjela, kao što su urbano-ruralno, pol, i starosna dob; - Promocija inkluzivnog ekonomskog rasta.
	3.9.3. Uspostaviti CEFTA programe obuke za pružanje tehničke pomoći i smjernica u implementaciji pravila EU i CEFTA pravila zasnovanih na EU koja podržavaju slobodno kretanje roba i usluga i osigurati jednak pristup programima obuke	CEFTA	EK ZB6 CIF RESPA	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Identična implementacija pravila u okviru CEFTA, usklađena sa najboljim praksama EU; - Jačanje kapaciteta javnog i privatnog sektora za prenošenje i implementaciju relevantnih pravila EU i CEFTA; - Obuke relevantnih agencija za implementaciju, uključujući one odgovorne za zdravlje životinja i biljaka, bezbjednost hrane, infrastrukturu kvaliteta, itd.; - Povećani kapacitet za prenošenje usaglašenih EU standarda; - Jačanje administrativnih kapaciteta referentnih laboratorija u CEFTA stranama kroz zajedničke obuke, radionice, regionalne projekte, itd.; - Obuke za ekonomske operatere i poslovne organizacije; - Jačanje implementacije pravila i standarda unutar i između strana.
	3.9.4. Izrada platforme za izvoz ZB (portal)	ZB6 CIF		2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađena platforma „WB export portal“ (informacije o izvozu vezano za Zapadni Balkan) i integrisana u postojeće alate/bazu podataka WB CIF sa neophodnim informacijama i smjernicama o tržištima Zapadnog Balkana za izvozne kompanije - alat za praktične informacije za preduzetnike, uključujući podatke o carinama, porezima, procedurama, formalnostima i zahtjevima, pravilima o porijeklu, statistici, trgovinskim barijerama, dostupnim programima podrške i slično; - Tutorijali za preduzetnike Zapadnog Balkana integrisani u platformu; - uspostavljena Služba za pravnu podršku EU za SME preduzetnike Zapadnog Balkana; - Platforma (moguće) povezana sa EU portalom za pristup tržištu.

	3.9.5. Razvoj i usvajanje regionalnog pristupa izvozu – kreiranje Strategija izvoza ekonomija ZB	ZB6 CIF	Agencije za razvoj/ Agencije za promociju izvoza	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Uzimajući u obzir napore ekonomija Zapadnog Balkana da stvore zajedničko regionalno tržište, Strategija izvoza će u svom pristupu formulacije ciljeva strategije izvoza sadržati regionalni karakter izvoznog potencijala regiona, čineći ga konkurentnijim za ulazak i plasman proizvoda i usluga na zahtjevnija tržišta, oslanjajući se na dokumente o izvoznoj politici svake ekonomije; - Strategijski lansirani proizvodi na međunarodna tržišta; - Unaprijeđeni i strateški definisani ciljevi izvoza i potencijali koji povećavaju konkurentnost privrede regiona za ulazak na jedinstveno tržište EU; - Usvajanje ovog pristupa dovelo bi do dugoročnog regionalnog rasta; - Pomoć preduzetnicima Zapadnog Balkana, naročito malim i srednjim preduzećima, u korišćenju distributivnih kanala; - Ojačano prisustvo Zapadnog Balkana na tržištima EU kroz odgovarajuću orijentaciju stranih mreža Zapadnog Balkana i strateško objedinjavanje programa podrške za preduzeća Zapadnog Balkana.
--	--	---------	---	-----------	---

4. Razvoj ljudskih resursa

4.1. Standardi u obrazovanju i osiguranju kvaliteta	4.1.1. Olakšati pristup visokom obrazovanju i upisu na studije u EU za zemlje Zapadnog Balkana	RCC	EK, ERISSE	2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšan pristup visokom obrazovanju i upisu na studije za ljude iz ZB6 u javne visokoškolske ustanove EU;
	4.1.2. Olakšati priznavanje akademskih kvalifikacija iz zemalja Zapadnog Balkana u EU	RCC	EK, ERISSE	2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Pojednostavljeno i ubrzano priznavanje akademskih kvalifikacija ZB6 na nivou EU; - Podrška za usaglašavanje sa EU (Direktiva o priznavanju stručnih kvalifikacija) i realizacija Plana rasta EU.
	4.1.3. Istražiti mogućnost proširenja priznavanja akademskih kvalifikacija privatnih visokih obrazovnih institucija u Zapadnom Balkanu	RCC	ERISSE	2026-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljena procjena za potencijalno proširenje priznavanja akademskih kvalifikacija privatnih visokoškolskih ustanova u ZB6; - Omogućeno proširenje Regionalne baze podataka za priznavanje (RRD) kako bi bile obuhvaćene privatne visokoškolske ustanove.
	4.1.4. Podrška usaglašavanju standarda agencija za osiguranje kvaliteta zemalja Zapadnog Balkana sa Evropskim standardima i smjernicama (ESG).	RCC	ERISSE	2025	<ul style="list-style-type: none"> - Agencije za osiguranje kvaliteta Zapadnog Balkana usaglašene sa ESG i punopravne članice Evropske asocijacije za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA) i Evropskog registra za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju.
	4.1.5. Podrška agencijama za osiguranje kvaliteta zemalja Zapadnog Balkana u primjeni prakse koja poboljšava kulturu kvaliteta među visokoškolskim institucijama	RCC	ERISSE,	2025	<ul style="list-style-type: none"> - Agencije za osiguranje kvaliteta ZB6 imaju uspostavljen mehanizam za jačanje Kulture kvaliteta među visokoškolskim ustanovama.
	4.1.6. Podrška agencijama za osiguranje kvaliteta zemalja Zapadnog Balkana u razvoju digitalne platforme za sprovođenje evaluacionih procedura	RCC	ERISSE	2026-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Agencije za osiguranje kvaliteta ZB6 opremljene digitalnim platformama za povećanje efikasnosti u sprovođenju evaluacionih procedura.
	4.1.7. Podržati poslodavce iz zemalja Zapadnog Balkana da usaglase svoje sistematizacije sa svim nivoima visokog obrazovanja Nacionalnih okvira kvalifikacija (NOK)	ZB6 CIF	RCC, ERISSE	2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšana usklađivanja sistematizacije poslodavaca ZB6 sa Nacionalnim okvirima kvalifikacija (NOK); - Zajednička regionalna deklaracija za podsticanje svih poslodavaca da usaglase svoje procese zapošljavanja sa domaćim NOK.
4.2. Smanjiti razliku u vještinama	4.2.1. Olakšati slobodno kretanje radnika u zemljama Zapadnog Balkana u skladu sa zakonodavstvom EU	RCC	CEFTA	2026-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Omogućena prenosivost socijalnih prava i fleksibilniji pristup pitanjima radnih dozvola unutar ZB6.
	4.2.2. Podržati usklađivanje politika stručnog obrazovanja i osposobljavanja (VET) ZB6 sa tržištem rada na ZB	ZB6 CIF	RCC, ERISSE, ETF	2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Usvojena deklaracija za VET obrazovanje (Stručno obrazovanje i osposobljavanje- VET); - Mehanizam razmjene između obrazovnih vlasti ZB6 uspostavljen – proširena funkcionalnost RRD-a (Regionalne baze podataka za priznavanje). - Dodatno razvijene inicijative za osiguranje kvaliteta na regionalnom nivou kroz EQAVET; - Pojednostavljene procedure i metodologija uspostavljene za razvoj i uključivanje kvalifikacija/ profesionalnih standarda iz različitih obrazovnih okvira u Digitalni registar nacionalnih kvalifikacija (NQF).
	4.2.3. Kreirati zajedničku regionalnu osnovu za profesionalne standarde za određene VET kurikulume	ZB6 CIF	RCC, ERI SEE	2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Najmanje jedna zajednička regionalna osnova za profesionalni standard kreirana godišnje; - Organizovana najmanje jedna kampanja podizanja svijesti za poslovnu zajednicu regiona o koristima i potrebi usklađenih VET obrazovnih programa.

	4.2.4. Poboljšati okvir za razvoj dualnog obrazovanja u zemljama ZB6	ZB6 CIF	RCC, ERISEE, ETF	2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Povećan broj obrazovnih institucija i krajnjih korisnika u dualnim obrazovnim programima; - Povećan broj kompanija u dualnim obrazovnim programima.
	4.2.5. Razviti regionalnu online platformu za mapiranje potreba preduzeća vezanih za određene kvalifikacije i vještine	ZB6 CIF	RCC, EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Kreirana sveobuhvatna online platforma; - Pripremljena i korišćena analiza podataka na nivou ekonomije i regiona za prilagođavanje strateških dokumenata i razvoj obuka; - Pripremljena analiza potreba za vještinama na regionalnom nivou (ZB6); - Unaprijeđen razvoj radne snage.
	4.2.6. Olakšati unapređenje sistema licenciranja za različita zanimanja	ZB6 CIF	RCC	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Sprovedeno regionalno mapiranje potreba za licenciranjem; - Zajednička regionalna deklaracija za eliminisanje nepotrebnog licenciranja i harmonizaciju zahtjeva za licenciranje za zanimanja koja ostaju u okviru sistema licenciranja; - Uspostavljen regionalni okvir za uređenje sistema ispita koji je uslov za licence.
	4.2.7. Olakšati regionalni pristup STEM obrazovanju	RCC	ERISEE, ETF	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađene usaglašene regionalne politike/smjernice za STEM obrazovanje na svim nivoima obrazovanja; - Omogućena saradnja između obrazovnih institucija, partnera iz industrije i relevantnih aktera za razvoj standardizovanih STEM kurikuluma koji su u skladu sa regionalnim potrebama i globalnim standardima; - Uspostavljena partnerstva između obrazovnih institucija i industrije kako bi se istražile mogućnosti za pružanje praktičnog iskustva za STEM studente.
	4.2.8. Povećati mobilnost u učenju u zemljama Zapadnog Balkana na osnovu pravnih akata i praksi EU	RCC	EK, ZB6 CIF		<ul style="list-style-type: none"> - Povećana saradnja na regionalnom nivou kroz systemske okrugle stolove, radionice i zajedničke projekte na temu razvoja vještina, inovacija i digitalne transformacije; - 10% učenika VET programa učestvuje u programima mobilnosti, a 25% od njih su osobe sa manje mogućnosti; - Mobilnost učenja integrisana u obrazovanje, uključujući i starosnu grupu od 14-16 godina, kako bi se podstakla regionalna mobilnost u ZB6.
4.3. Reforma tržišta rada za ekonomske prilike	4.3.1. Olakšati koordinaciju sistema socijalne zaštite zemalja ZB6 kako bi se uskladili sa standardima socijalne zaštite EU	RCC	EK, sagencije specijalizovane za socijalnu zaštitu	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Potpisivanje zajedničke izjave o saradnji; - Pokrenuta regionalna saradnja o socijalnoj sigurnosti i uspostavljena Regionalna mreža socijalne sigurnosti; - Planirano formalizovanje sporazuma za priznavanje doprinosa za penzije u cijelom regionu; - Razmatrana prenosivost i jednako tretiranje beneficija penzije; - Procijenjena ponuda i potražnja zdravstvenih radnika/stručnjaka u ZB6; - Razvijen sveobuhvatni Regionalni koordinacioni plan usaglašen sa Regulativom (EK) No 883/2004 o koordinaciji sistema socijalne sigurnosti.
4.4. Povećati regionalne inovacije	4.4.1. Akademija Zapadnog Balkana -inicijativa politike inovacija u biznisu (<i>Business Innovation Policy Lab</i>)	RCC	EK, ZB6 CIF, EIT	2026-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijen regionalni alat i šest individualnih alata za efektivne inovacione politike; - Omogućeno 18 inicijativa usmjerenih na prenos znanja i komercijalizaciju između akademske zajednice i preduzeća; - Povećanje izdvajanja za istraživanje i inovacije za 20%.
	4.4.2. Inicijativa za <i>Deep-Tech</i> inovacije ZB6	RCC	EK, ZB6 CIF, EISMEA	2026-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Povećana spremnost pet puta više <i>deep-tech</i> startupova za efikasnu podršku ranoj fazi razvoja unutar EU <i>deep-tech</i> ekosistema; - Formirane veze između regionalnih i EU <i>deep-tech</i> startupova i organizacija koje pružaju podršku.
	4.4.3. Olakšati sprovođenje zajedničkih prioriteta strategije pametne specijalizacije (S3) u regionu	RCC	EK, ZB6 CIF, EISMEA	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšane regionalne inicijative za podršku implementaciji S3 prioriteta; - Podržano osnivanje zajedničkih kancelarija za <i>Horizon Europe</i> i <i>Digital Europe</i>; - Preduzete mjere za unapređenje inicijative EU <i>Cities Mission</i>, tamo gdje su rezultati nezadovoljavajući.
	4.4.4. Okvir za prenos znanja o zelenim tehnologijama u proizvodnji	RCC	EK, ZB6 CIF	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Omogućeno dijeljenje znanja o zelenim tehnologijama radi povećanja inovacione sposobnosti zelenih tehnoloških kompanija kroz saradnju akademije i biznisa; - Uvedene metode čistije proizvodnje koje doprinose zaštiti životne sredine; - Otvorena specijalizovana radna mjesta.
	4.4.5. Podržati razvoj regionalne infrastrukture za istraživanje i inovacije	RCC	EK, ZB6 CIF	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljene regionalno rasprostranjene istraživačke ustanove za podršku naprednim istraživačkim inicijativama u okviru ZB6; - Smanjen odliv mozgova privlačenjem i zadržavanjem kvalifikovane radne snage u okviru ZB6; - Omogućene <i>one-stop-shop</i> usluge za industriju kroz Digitalne inovacione hubove; - Marketing inovativnih proizvoda i tehnologija koje generišu mogućnosti visoke zarade za zapošljavanje u zdravstvu, održivoj poljoprivredi, saobraćaju i cirkularnoj ekonomiji.
5. Povoljno poslovno okruženje i konkurentnost					

5.1. Održivo i digitalno finansiranje	5.1.1. Razviti zajednički regionalni okvir za taksonomiju održivog finansiranja usklađen sa EU regulativom o taksonomiji	RCC	Grupa Svjetske banke	2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljen i potvrđen zajednički Regionalni okvir za taksonomiju održivog finansiranja; - Uspostavljeni institucionalni, upravljački i alati za procjenu i upravljanje podacima za taksonomiju održivosti; - Obezbijeden okvir i podrška za izvještavanje i objelodanjivanje održivog finansiranja; - Podržani naponi ka stvaranju jedinstvenog klasifikacionog sistema kako bi se izbjegla podjela tržišta u zelenom finansiranju.
	5.1.2. Razviti regionalne standarde zelenih obveznica u skladu sa evropskim standardom zelenih obveznica	RCC	Grupa Svjetske banke	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađeni i potvrđeni regionalni standardi za zelene obveznice; - Omogućen bolji pristup širem i raznovrsnijem krugu investitora za zelene projekte.
	5.1.3 Uspostaviti virtuelnu <i>FinTech</i> mrežu kako bi se olakšalo širenje finansijskih tehnoloških rješenja	RCC	Grupa Svjetske banke	2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljena virtuelna <i>FinTech</i> mreža; - Uspostavljena saradnja sa inovacionim habovima koji djeluju u regionu; - Omogućeno širenje <i>FinTech</i> rješenja na tržištu ZB6.
5.2. Potrošačko finansiranje	5.2.1. Podržati ZB6 u ispunjavanju zahtjeva za članstvo u SEPA i integraciju u SEPA šeme.	Grupa Svjetske banke	RCC, EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Proširena geografska zona SEPA kako bi obuhvatila ZB6; - Glavni PSP iz ZB6 integrisani u četiri glavne SEPA šeme; - Omogućeni jeftiniji i brži transferi za preduzeća i pojedince unutar ZB6 i sa EU.
	5.2.2. Podrška ZB6 u ispunjavanju zahtjeva za članstvo u SEPA i integraciju u SEPA šeme. Podrška da se olakša integracija ZB6 u sistem TIPS Evropske centralne banke za trenutna plaćanja	Grupa Svjetske banke	RCC, EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Postignuta integracija ZB6 u TIPS sistem ECB; - Omogućena instant plaćanja od strane finansijskih institucija.
	5.2.3. Saradnja sa međunarodnim provajderima platnih usluga (PSP) kako bi se podržale platne usluge na regionalnom i međunarodnom nivou	RCC	Grupa Svjetske banke	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Najmanje 2 nova međunarodna PSP u regionu koja pružaju (ulazne i izlazne) usluge plaćanja i regionalno i međunarodno; - Širi spektar usluga plaćanja za potrošače i preduzeća ponuđen u regionu.
	5.2.4. Razviti regionalni okvir finansijske pismenosti za mlade, odrasle i SME, usmjeren na poboljšanje finansijske pismenosti u skladu sa okvirom EU	RCC	ZB6 CIF	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađen i odobren Regionalni okvir za finansijsku pismenost za mlade, odrasle i mala i srednja preduzeća.
5.3. Investicije	5.3.1. Razviti Preporuku za SDI (strane direktne investicije) kvalitet za održivi razvoj na Zapadnom Balkanu	RCC	ZB6 CIF	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Odobrena preporuka ZB6 o kvalitetima DSI za održivi razvoj; - Skup opštih preporuka odobren na regionalnom nivou. - Skup preporuka u skladu sa direktivama i regulativama EU pripremljen; - Podržane zelene i održive prakse i usaglašavanje investicione politike sa politikom EU.
	5.3.2. Uspostaviti regionalni okvir sertifikacije za „Priznate održive investitore“ (RSI) za strane i domaće investitore koji posluju na Zapadnom Balkanu, putem definisanja regionalno dogovorenih kriterijuma	RCC	ZB6 CIF, Grupa Svjetske banke	2026	<ul style="list-style-type: none"> - Odobren regionalni okvir za sertifikaciju RSI; - Najmanje 60 investitora sertifikovano na regionalnom nivou sa RSI.
	5.3.3. Podržati privlačenje održivih SDI u region putem promotivnih sredstava, u skladu sa dogovorenim Preporukom o kvalitetu SDI i RSI sertifikacijom	RCC	Grupa Svjetske banke, ZB6 CIF	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Privučeno proporcionalno 300 miliona EUR održivih investicija u region.
	5.3.4. Definisati dobrovoljne standarde za zelene podsticaje kako bi efikasno privukli održive SDI u regionu	RCC	ZB6 CIF, Grupa Svjetske banke	2026-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađeni dobrovoljni standardi za podsticanje zelene tranzicije; - Povećane investicije i reinvesticije u sektore održivosti, što dovodi do sveukupnog povećanja „zelene konkurentnosti“.
	5.3.5. Sporazum o CEFTA okviru za olakšavanje investicija, po uzoru na sporazum STO o olakšavanju investicija za razvoj	CEFTA	RCC, Grupa Svjetske banke, EK	2028	<ul style="list-style-type: none"> - Kreiran transparentniji, efikasniji i predvidljiviji poslovni ambijent za investitore; - Informacije o pravilima investiranja javno dostupne i lako pristupačne; - Smanjeni rokovi za dobijanje licenci, dozvola i odobrenja; - Poboļšana regulatorna koherentnost; - Podržano otključavanje investicionih prilika za SME; - Promovisano usaglašavanje sa EU (Poglavlje 30) i sa pravilima STO.
	5.3.6. Kreirati regionalne osnovne smjernice (mapu puta) za olakšavanje investicija	RCC	CEFTA, ZB6 CIF, Grupa Svjetske banke	2026	<ul style="list-style-type: none"> - Regionalne osnovne smjernice (mapa puta) za olakšanje investicija pripremljene kao praktičan alat za podsticanje stvaranja predvidljivijeg poslovnog okruženja; - Pojednostavljene administrativne procedure u vezi sa investicijama.

	5.3.7. Razviti InvestZB6 portal za povezivanje investitora i promoterima projekata na jedinstvenoj ZB6 platformi, nudeći lako dostupnu i jednostavnu bazu podataka o investicionim prilikama dostupnim na Zapadnom Balkanu	RCC	ZB6CIF, Grupa Svjetske banke	2027	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađen InvestZB6 portal; - Olakšan protok informacija vezanih za investicione mogućnosti u ZB6.
	5.3.8. Uspostaviti savjetodavnu mrežu za rješavanje investicionih sporova na Zapadnom Balkanu	RCC	Grupa Svjetske banka, GIZ, ReSPA	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljena savjetodavna mreža (sastavljena od eksperata iz ZB6) za rješavanje investicionih sporova, koja doprinosi razmjeni znanja; - Odobren regionalni okvir za prevenciju investicionih sporova, što dovodi do povećane pravne sigurnosti i predvidljivosti i smanjenih troškova povezanih sa pravnim sporovima; - Spriječeno da investicioni sporovi eskaliraju do arbitraže.
5.4. Regionalna obavještajna mreža o industrijskoj saradnji	5.4.1. Kreirati Regionalnu ekonomsku opservatoriju (REO)	RCC	ZB6CIF, ZB6G/IFC	2026 -2028	<ul style="list-style-type: none"> - Omogućeno redovno praćenje industrijskog razvoja i regionalne industrijske saradnje.
	5.4.2. Izraditi plan aktivnosti za ključne sektore na Zapadnom Balkanu	RCC	ZB6CIF, IFC, UNIDO(biće utvrđeno), ZB6G (biće utvrđeno)	2027	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljene studije izvodljivosti i prognoze (povezano sa gore pomenutim REO) za ključne industrijske sektore i identifikovani modaliteti podrške (npr. tržišne prilike, razvoj klastera, povezanost industrije i akademije, usluge podrške biznisu, mogućnosti tehnološke nadogradnje, itd.); - Obezbijedene regionalne strategije saradnje za usaglašavanje i integraciju ključnih sektora u evropske lance vrijednosti i snabdijevanja; - Izrađene najmanje 2 sektorske mape puta.
5.5. Zelena industrija	5.5.1. Testirati digitalne pasoše proizvoda (DPP) na nivou ekonomija	RCC	EK, CEFTA, ZB6CIF, IFC, UNIDO (biće utvrđeno)	2025– 2028	<ul style="list-style-type: none"> - Prikupljeni podaci o održivosti proizvoda, korišćenim materijalima i ugljeničnom otisku na nivou ekonomije; - Olakšano dijeljenje informacija i održivo izvještavanje o podacima na nivou proizvoda; - Testirana najmanje 3 sektora.
	5.5.2. Izraditi smjernice za sprovođenje Zelene javne nabavke (ZJN) / usvojiti regionalne dobrovoljne kriterijume za zelenu javnu nabavku	RCC	EK, OECD (biće utvrđeno), GIZ (biće utvrđeno)	2027	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađene dalje smjernice o ZJN, zasnovane na postojećim praksama u ZB6 i u skladu sa evropskom industrijskom politikom; - Izrađen set jedinstvenih kriterijuma za zelene javne nabavke; - Otpočeto testiranje u nekoliko kategorija proizvoda na dobrovoljnoj osnovi.
	5.5.3. Identifikovati prilike za industrijsku simbiozu i promovisati ih kroz ekološke industrijske parkove (EIP)	RCC	ZB6 CIF, IFC, UNIDO (biće utvrđeno), ZB6G (biće utvrđeno)	2025– 2028	<ul style="list-style-type: none"> - Povećana industrijska inovacija i podstaknuto istraživanje i razvoj u vezi sa korišćenjem industrijskog otpada i nusproizvoda; - Poboljšana saradnja među preduzećima u EIP; - Mapiran i objavljen registar industrijskog otpada i nusproizvoda generisanih u regionu; - Poboljšani podaci o regionalnom protoku materijala i industrijskom otpadu; - Promovisane investicije u EIP sa ciljem stvaranja industrijske simbioze.
5.6. Pristup finansiranju SME	5.6.1. Uvesti regulatorni okvir koji se fokusira na alternativne opcije finansiranja	RCC	EK, ZB6CIF	2027	<ul style="list-style-type: none"> - Promovisani alternativni instrumenti finansiranja (rizični kapital, <i>business angels</i>, <i>crowdfunding</i>); - Pripremljen sveobuhvatan vodič o <i>business angels</i> u regionu.
	5.6.2. Usvojiti smjernice za uspostavljanje programa sufinansiranja (vlada, <i>business angels</i>)	RCC	ZB6CIF	2028	<ul style="list-style-type: none"> - Podrška startapova u ranoj fazi; - Riješeni problemi u pristupu finansiranja za startapove i SME; - Smanjeni troškovi transakcija za javni sektor.
5.7. Konkurentnost poslovnog sektora	5.7.1. Uspostaviti regionalne kriterijume za entitete inovacija proizvoda	RCC	EK, ZB6CIF	2027	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljen registar subjekata (korisno za investitore, partnerstva za EU programe, itd.); - Uvedene godišnje komparativne procjene; - Pripremljen set kriterijuma.
	5.7.2. Usvojiti minimalne regionalne kriterijume prihvatljivosti za digitalne nomade	RCC	EK, CEFTA	2026	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljeni minimalni regionalni kriterijumi prihvatljivosti za digitalne nomade.
	5.7.3. Izraditi regionalni alat za podsticanje preduzeća da integrišu ekonomske bezbjednosne rizike u svoje procese <i>due diligence</i> i upravljanja rizikom	RCC		2026	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljen regionalni alat za unapređenje sigurnosti u procesima <i>due diligence</i> i upravljanja rizikom kod preduzeća; - Povećano znanje preduzeća o aspektima ekonomske sigurnosti.
	5.7.4. Izrada regionalne mape puta spremnosti na investicije za SME	ZB6 CIF	RCC	2026	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljen regionalni plan razvoja za investicionu spremnost SME; - Investicioni programi za SME objavljeni i promovisani potencijalnim investitorima putem platforme ZB6 CIF InvestInSEE.

	5.7.5. Transfer tehnologija i znanja međunarodnih kompanija prilikom investiranja u regionu ZB6	ZB6 CIF	Agencije za razvoj	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Za uzajamno ostvarivanje potencijala saradnje međunarodnih investitora i domaćih kompanija u regionu, očekivani rezultat saradnje je prenos znanja i umijeća (<i>know-how</i>), tehnološkog znanja, kao i obuka stručnog kadra sa posebnim naglaskom na srednji i viši menadžment.
5.8. Regionalne politike i konkurentnost turizma	5.8.1. Razviti strateški regionalni pristup zelenoj i digitalnoj tranziciji turizma	RCC	EK, ZB6 CIF	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljen strateški regionalni pristup ZB6 za održivi turizam i G&D tranziciju; - Povećano otvaranje radnih mjesta i podsticaj lokalnim ekonomijama kroz prakse održivog turizma.
	5.8.2. Razviti regionalni pristup za regulisanje usluga smještaja i iznajmljivanja putem online platformi u skladu sa regulativama EU STR	RCC	EK, UN turizam, ZB6 CIF	2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Povećana transparentnost na regionalnom turističkom tržištu, izgradnja povjerenja među potrošačima i pružiocima usluga; - Podrška odgovornoj turističkoj praksi koja doprinosi regionalnim ekonomijama i povećanju javnih fondova.
	5.8.3. Promovisati i unaprijediti regionalni brend	RCC	ZB6 CIF, GIZ	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljeni i promovisani novi regionalni turistički proizvodi u svakoj ekonomiji ZB6; - Promovisane različite turističke rute, uključujući kulturne, istorijske, avanturističke i kulinarske rute koje povezuju region - Kreirani i promovisani seoski turistički proizvodi.
	5.8.4. Uspostaviti plan za reformu obrazovanja i stručnih vještina u turizmu na Zapadnom Balkanu	RCC	ZB6 CIF ERISEE, ETF,	2026	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađen i usvojen regionalno podržan okvir za srednjoškolski i univerzitetski kurikulum sa integrisanim zelenim, digitalnim i drugim savremenim vještinama potrebnim za turističke profesionalce i stručnjake.
	5.8.5. Poboljšanje kvaliteta usluga za avanturistički i kulturni turizam među zemljama ZB6	ZB6 CIF		2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Umrežavanje organizacija, turoperatora i turističkih agencija koje se bave avanturističkim i kulturnim turizmom.
	5.8.6. Razvoj regionalnih pametnih turističkih destinacija	RCC	EK	2026-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Poboljšane održive prakse koje promovišu ekološki prihvatljiva/pametna turistička rješenja; - Izrađene regionalne strateške smjernice za prilagođavanje klimatskim promjenama; - Pojačani apeli investitorima fokusirani na održive i tehnološki vođene turističke projekte.
5.9. Ekonomsko osnaživanje žena	5.9.1. Ojačati regionalnu mrežu žena u preduzetništvu	RCC	EK, ZB6 CIF, Agencije UN, GIZ	2025– 2028	<ul style="list-style-type: none"> - Promovisano regionalno tijelo za zagovaranje i promociju ekonomske osnaženosti žena u regionu; - Napredak praćen od strane određenog regionalnog tijela. - Kreiranje infrastrukture za podršku i razvoj ženskog preduzetništva; - Osiguranje kapaciteta za korišćenje inkubatora, akceleratora i tehnoloških parkova od strane žena preduzetnica.
	5.9.2. Uspostaviti regionalne smjernice za olakšavanje pristupa finansijama za preduzeća koja vode žene	RCC	EK, GIZ, Asocijacija banaka regiona (biće utvrđeno)	2026	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljeni kriterijumi kvaliteta, kako bi se olakšalo i praćenje i primjena; - Razvijeni moderni programi za obrazovanje i obuku za preduzetništvo sa posebnim fokusom na žene preduzetnice.
	5.9.3. Poboljšati analizu podataka o preduzetništvu žena prema polu	RCC	Eurostat, Regionalne statističke kancelarije	2025– 2028	<ul style="list-style-type: none"> - Uvedena/poboljšana i usaglašena na regionalnom nivou metodologija za prikupljanje podataka o ženskom preduzetništvu; - Poboljšani/prikupljeni rodno razvrstani podaci o ženskom preduzetništvu.
5.10. Regionalni program razvoja dobavljača	5.10.1. Uspostaviti Klub izvoza koji će koristiti grupu stručnjaka iz različitih industrija za pružanje smjernica kompanijama koje su zainteresovane za pridruživanje regionalnim i EU lancima snabdijevanja	ZB6 CIF		2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Izrađen plan digitalne obuke u industriji na regionalnom nivou (uključujući metalnu industriju, sirovine itd); - Kompanijama zainteresovanim za pridruživanje regionalnim i EU lancima snabdijevanja pruženo bolje vođstvo; - Osigurana usaglašenost sa zahtjevima stranih tržišta; - Obezbijeđeni dokazi o izvoznom potencijalu regiona ZB6.
	5.10.2 Razviti zajedničku i sveobuhvatnu bazu znanja, uključujući online platformu/digitalnu tehničku pomoć za mala i srednja preduzeća (SME)	ZB6 CIF	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Omogućen plasman industrijskih proizvoda na tržište u skladu sa tehničkim pravilima i standardima; - Nadograđena regionalna digitalna platforma za CE označavanje.
	5.10.3. Dodatno razviti regionalni brend	ZB6 CIF	RCC	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljen regionalni brend ZB6; - Olakšana promocija proizvoda/usluga ZB6 CIF u EU; - Omogućen plasman proizvoda ZB6 CIF u maloprodajne objekte sa sjedištem u EU.
	5.10.4. Uspostaviti kanale umrežavanja za razvijanje baze podataka lokalnih farmera i hotela/restorana zainteresovanih za lokalne lance snabdijevanja hranom	ZB6 CIF		2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Podrška razvoju mikro i porodičnih biznisa iz nerazvijenih i ruralnih oblasti Zapadnog Balkana; - Uspostavljena saradnja između lokalnih poljoprivrednika, odnosno porodičnih biznisa, sa hotelima i restoranima.
6. Digitalna transformacija					

6.1. Povezanost	6.1.1. Smanjiti troškove rominga između ZB6 i EU	RCC	EK,	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšane diskusije o smanjenju troškova rominga između ZB6 i EU; - Produženo smanjenje troškova rominga za druge usluge rominga u okviru Deklaracije o romingu EU-ZB6; - Povećan broj potpisnika Deklaracije o romingu EU-ZB6; - Razmotren i dogovoren regionalni pristup za smanjenje stopa mobilnih termina između ZB6 i EU.
	6.1.2 Smanjiti maloprodajne troškove za fiksne i mobilne pozive unutar ZB6 ²⁵	RCC	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Pripremljena procjena smanjenja maloprodajnih cijena za fiksne i mobilne pozive unutar ZB6; - Razmotren i usaglašen pristup smanjenju stopa raskida za fiksne i mobilne pozive unutar ZB6; - Smanjeni troškovi za fiksne i mobilne pozive unutar ZB6.
	6.1.3. Unaprijediti poslovni ambijent u sektoru telekomunikacija stvaranjem povoljnijih uslova za investicije i inovacije	RCC	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Pojednostavljene administrativne procedure kako bi se ubrzala implementacija mreža vrlo velikih kapaciteta (VHCN), kao što su: <ul style="list-style-type: none"> o Postupci izdavanja dozvola usaglašeni između opština; o Uspostavljena digitalizovana jedinstvena tačka za pristup informacijama (SIP) u svakoj ekonomiji, u skladu sa Zakonom o gigabitnoj infrastrukturi (GIA); o Prijave za dozvole podnošene elektronskim putem posredstvom SIP i odobrene u roku propisanom GIA; - Smanjeni troškovi za implementaciju VHCN povećanom koordinacijom građevinskih radova i ponovnom upotrebom postojeće infrastrukture, uključujući javnu infrastrukturu; - Kreirani grantovi za podsticanje zamjene bakarne i kablovske infrastrukture optičkim vlaknima.
	6.1.4 Poboljšati povezanost u ZB6 kroz projekte fiksnog i mobilnog širokopojsnog interneta	RCC	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - 70% domaćinstava pokriveno fiksnim mrežama vrlo velikih kapaciteta u svakoj ekonomiji; - 80% naseljenih područja pokriveno 5G signalom u svakoj ekonomiji, kao i glavni regionalni koridori; - Unaprijeđen regionalni dijalog o najboljim praksama i izazovima u implementaciji širokopojsnih mreža i diskusija o širokopojsnim projektima između ZB6;
	6.1.5. Ojačati saradnju u oblasti upravljanja radio spektrom među ZB6 i između regiona i EU	RCC	Radio Spectrum Policy Group, CEPT	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšane regionalne diskusije o saradnji u oblasti radio spektra; - Diskutovana buduća upotreba različitih spektralnih opsega, u skladu sa najboljim praksama EU; - Razmotren regionalni pristup na WRC-27.
	6.1.6. Poboljšati razumijevanje ljudi o novim tehnologijama i uslugama i njihovom uticaju	RCC, ITU		2025-2026	<ul style="list-style-type: none"> - Organizovana promotivna kampanja o novim tehnologijama i uslugama, kao što su 5G, AI, itd., u svakoj ekonomiji i na regionalnom nivou; - Povećana svijest stanovništva ZB6 o novim tehnologijama i uslugama.
6.2. Digitalna ekonomija	6.2.1. Održavati regionalno praćenje visoko kvalitetnih statističkih podataka o digitalnoj ekonomiji	RCC	Eurostat EK ITU	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Na osnovu EU DESI, uspostavljena je sinhronizacija sa EU Digitalnim kompasom; - Pripremljen Godišnji izvještaj ZB6 DESI; - Izrađena regionalna platforma za prikupljanje DESI podataka.
	6.2.2. Osigurati sigurnije, funkcionalnije i pouzdano online okruženje za korisnike iz ZB6	RCC	EK CEFTA	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljen regulatorni okvir za omogućavanje pravilnog funkcionisanja tržišta Zapadnog Balkana i osiguranje operativne spremnosti za primjenu Zakona o digitalnom tržištu i sinhronizaciju sa tržištem EU; - Olakšano usaglašavanje pravila koja se primjenjuju na posredničke usluge na tržištu Zapadnog Balkana i osigurana operativna spremnost za primjenu Zakona o digitalnim uslugama i sinhronizaciju sa tržištem EU.
	6.2.3. Olakšati procese kako bi se omogućili uslovi za razvoj i primjenu vještačke inteligencije (AI) u ZB6, u skladu s praksom i pravilima EU o AI	RCC	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Pokrenut regionalni dijalog o vještačkoj inteligenciji (AI); - Podstaknut pristup ZB6 po pitanju vještačke inteligencije; - Izrađen plan politike/mapa puta za postizanje ciljeva u oblasti AI, u skladu sa Zakonom o vještačkoj inteligenciji EU; - Na osnovu EU politike i prakse, izrađene smjernice za podršku definisanju vizije, ciljeva i planova svake ekonomije za razvoj i integraciju AI tehnologija, uključujući pripremu AI Strategije.
	6.2.4. Podržati integraciju regiona ZB6 u usluge povjerenja EU u skladu sa eIDAS	RCC	EK	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Poboljšana saradnja kako bi se postigla usaglašenost sa elektronskom identifikacijom, autentifikacijom i uslugama povjerenja (eIDAS); - Poboljšan pristup i upotreba elektronske identifikacije za cjelokupno stanovništvo ZB6; - Olakšano priznavanje i prihvatanje eID šema; - Ojačana regionalna interoperabilnost kroz podršku implementaciji identifikovanih slučajeva upotrebe, u saradnji sa postojećim i predstojećim projektima.
	6.2.5. Poboljšati regionalno priznavanje e-potpisa	RCC	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Intenziviranje aktivnosti u okviru trenutnog CRM AP na nivou EU i postepena implementacija; - Unaprijeđen proces međusobnog priznavanja ZB6 o priznavanju kvalifikovanih usluga povjerenja i registrovanih šema elektronske identifikacije;

²⁵ Pozivi u romingu nijesu obuhvaćeni

					<ul style="list-style-type: none"> - Stvoreni uslovi i pravni okvir za regionalno priznavanje i korišćenje elektronskog potpisa; - Unaprijeđeno regionalno priznavanje i korišćenje e-potpisa u regionu ZB6 kroz uspostavljeni pravni okvir, u saradnji sa postojećim i predstojećim projektima; - Olakšavanje regionalnog dijaloga kako bi se Zapadni Balkan kvalifikovao za pristupanje listi pouzdanih trećih zemalja EU za validaciju elektronskih potpisa kao naprednog elektronskog potpisa, s ciljem postizanja pravnog efekta rukom pisanog potpisa u EU, što je prvi korak ka postizanju međusobnog priznavanja kvalifikovanih usluga povjerenja.
	6.2.6. Razvoj regionalnog digitalnog identitetskog novčanika	RCC	RCC, EK(EK Digitalni identitetski novčanik)	2026-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Mjere za podsticanje usvajanja digitalnog identiteta koje razvija privatni sektor i razvoj novih usluga digitalnog identiteta; - Ojačana interoperabilnost među vladinim sistemima; - Poboljšanje uslova za razmjenu podataka na tržištu Zapadnog Balkana i stvaranje usaglašenog okvira za razmjenu podataka kroz unaprijeđenu saradnju među zemljama ZB6, u skladu sa praksom EU i u skladu sa Zakonom o upravljanju podacima EU i Zakonom o podacima; - Olakšane aktivnosti za razvoj pilot projekta/ testiranje digitalnog novčanika.
	6.2.7. Olakšati regionalne procese ka integraciji ZB6 u EU Jedinstveni digitalni portal	RCC	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Olakšani procesi za uspostavljanje Jedinstvenog digitalnog portala radi omogućavanja razmjene informacija između javnih administracija u zemljama regiona ZB6; - Olakšan regionalni dijalog ka integraciji ZB6 u rad Centra za podršku prostoru podataka; - Podrška ZB6 u pripremi osnove za implementaciju sistema <i>once-only</i>.
	6.2.8. Kreiranje okvira za upravljanje podacima za ZB6 sa smjernicama i politikama o upravljanju podacima, privatnosti podataka u skladu sa GDPR, dijeljenju podataka, bezbjednosti podataka i interoperabilnosti	RCC	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Osnovana radna grupa za otvorene skupove podataka, upravljanje podacima, razmjenu podataka, sigurnost podataka, kreiranje i usklađivanje standarda na regionalnom nivou; - Kreiran okvir za upravljanje podacima za ZB6; - Olakšana integracija Zapadnog Balkana u Evropski odbor za inovacije podataka (sa statusom posmatrača); - Unaprijeđena harmonizacija domaćeg zakonodavstva sa GDPR; - Osigurana redovna i kontinuirana razmjena iskustava na regionalnom nivou ili između različitih regiona.
6.3. Sajber bezbjednost	6.3.1. Proširiti Program Digitalna Evropa za ZB6 kako bi se smanjila digitalna razlika u oblasti sajber bezbjednosti na regionalnom nivou	RCC	EK	2026-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Podrška učešću ZB6 u projektima koji koriste digitalne tehnologije širom regiona ZB6 u oblasti sajber bezbjednosti.
	6.3.2. Razviti okvir/platformu za sajber bezbjednost u skladu sa regionalnim potrebama	RCC	EK, IISG, razni donatori	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Regionalna baza podataka o potrebama sajber bezbjednosti potpuno operativna i njene potrebe se redovno prate; - Promovisan regionalni okvir/platforma za sajber bezbjednost.
	6.3.3. Integracija ZB6 u EU okvir sertifikacije sajber bezbjednosti	RCC	EK	2025-2028	<ul style="list-style-type: none"> - Kapacitet ZB6 za integraciju u okvir EU za sertifikaciju sajber bezbjednosti: dovoljan kapacitet sertifikacionih tijela i nadležnih organa; - Povećana regionalna saradnja i kapaciteti s ciljem ispunjavanja zahtjeva i standarda vezanih za okvir sertifikacije sajber bezbjednosti; - Olakšana integracija domaćih tijela za sertifikaciju sajber bezbjednosti Zapadnog Balkana u Evropsku grupu za sertifikaciju sajber bezbjednosti (ECCG) (sa statusom posmatrača).
	6.3.4. Kreirati mrežu među univerzitetima ZB6 za razmjenu iskustava i programa u oblasti sajber bezbjednosti, kao što su TTX – primjeri simulacije, CTF – otkrivanje ranjivosti sistema i sajber vježbe	RCC	ZB6	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljena regionalna dinamična zajednica/mreža koja podržava napredovanje u karijeri, razmjenu znanja, zastupanje interesa industrije i društveni uticaj u oblasti sajber bezbjednosti; - Unaprijeđen angažman u drugim regionalnim inicijativama, uključujući usklađivanje osnovnih predmeta univerzitetskih programa u oblasti sajber bezbjednosti; - Osnovana regionalna alumni grupa sa mladim stručnjacima u oblasti sajber bezbjednosti.
	6.3.5. Promovisanje aktivnosti i inicijativa ZB6 u oblasti sajber bezbjednosti	RCC	ZB6	2025-2027	<ul style="list-style-type: none"> - Redovno promovisana sajber bezbjednost kroz različite teme, uključujući podizanje svijesti, jačanje kapaciteta u oblasti sajber bezbjednosti, programe obuke, povjerenje u razmjenu informacija između ZB6, regionalne aktivnosti i inicijative, te podsticanje učešća privatnog sektora putem podsticaja, itd. - Promovisanje i proširenje regionalne saradnja sa različitim partnerima i zainteresovanim stranama koje se bave sajber bezbjednošću, među kojima su Centar za sajber kapacitete Zapadnog Balkana (ZB63C), Globalni forum za sajber ekspertizu (GFCE), e-Governance Academy, itd., kako bi se unaprijedili sajber kapaciteti u regionu kroz aktivnosti i obuke iz oblasti sajber bezbjednosti, sajber kriminala, sajber diplomatije, itd.

[1] U CEFTA, sporazumi obično imaju oblik Dodatnih protokola uz sporazum ili odluka Zajedničkog komiteta, ili preporuka Zajedničkog komiteta ako nijesu pravno obavezujuće.

[2] Direktiva 2006/123/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. decembra 2006. godine o uslugama na unutrašnjem tržištu

- [3] Povelja za elektronske tačke jedinstvene kontaktne tačke u okviru Direktive o uslugama, Ref. Ares(2016)226518 - 15/01/2016
- [4] Direktiva 2005/36/EC o priznavanju stručnih kvalifikacija
- [5] Direktiva (EU) 2015/2366 o uslugama plaćanja na unutrašnjem tržištu
- [6] <https://www.cobx.org/sites/default/files/2022-11/2002%20-%202008%20Multilateral%20agreement.pdf>
- [7] Prilog III Dodatnom protokolu 6 o trgovini uslugama
- [8] Direktiva (EU) 2018/1808 Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. novembra 2018.
- [9] Uredba (EU) 2022/2065 o jedinstvenom tržištu za digitalne usluge i izmjeni Direktive 2000/31/EC
- [10] Uredba (EU) 2019/1150 o promovisanje pravičnosti i transparentnosti za poslovne korisnike online posredničkih usluga
- [11] Uredba (EU) 2017/1128 o prekograničnoj prenosivosti online sadržaja usluga na unutrašnjem tržištu
- [12] Uredba (EU) 2017/1128 Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. juna 2017. o prekograničnoj prenosivosti online sadržaja usluga na unutrašnjem tržištu
- [13] Uredba (EU) br. 910/2014 o elektronskoj identifikaciji i uslugama poverenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu
- [14] Prilog II - Regulatorni principi u vezi sa telekomunikacijama Dodatnog protokola 6 o trgovini uslugama
- [15] Direktiva (EU) 2018/1972 kojom se uspostavlja Evropski zakon o elektronskim komunikacijama
- [16] Uredba (EU) 2024/1143 Evropskog parlamenta i Savjeta od 11. aprila 2024. o geografskim oznakama za vino, duhanske napitke i poljoprivredne proizvode, kao i o tradicionalnim specijalitetima garantovanim i opcionalnim kvalitetnim uslovima za poljoprivredne proizvode

Spisak skraćenica:

AP – Action Plan – Akcioni plan

CEFTA – Central European Free Trade Agreement – Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini

CRM – Common Regional Market – Zajedničko regionalno tržište

CRM 2.0 – Common Regional Market Action Plan 2025-2028 – Akcioni plan Zajedničkog regionalnog tržišta 2025 – 2028.

DESI – The Digital Economy and Society Index - Indeks digitalne ekonomije i društva

EU – European Union – Evropska unija

GDP – Gross Domestic Product – Bruto domaći proizvod

MS – Member States – države članice

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development - Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj

RCC – Regional Cooperation Council – Savjet za regionalnu saradnju

R&D – Research and Development -Istraživanje i razvoj

SEED - Systematic Exchange of Electronic Data – Sistematska razmjena elektronskih podataka

SEPA – Single Euro Payments Area – Jedinstveno područje plaćanja u eurima

SME – Small and Medium Enterprises – Mala i srednja preduzeća

TCT – Transport Community Treaty – Ugovor o transportnoj zajednici

VET – Vocational Education and Training – Stručno obrazovanje i osposobljavanje

VHCN - Very High Capacity Networks – Mreže veoma velikog kapaciteta

ZB6 – Western Balkan Six – Zapadnobalkanska šestorka

ZB6 CIF – Western Balkans 6 Chamber Investment Forum – Investicioni forum Zapadnobalkanske šestorke

navedenih dokumenata, daće se snažna podrška implementaciji svih predviđenih aktivnosti i ispunjavanju obaveza koje su definisane ZRT-om i ostalim deklaracijama, odlukama i izjavama.

U posebnom fokusu Crne Gore biće dokument koji se odnosi na jačanje stuba Berlinskog procesa posvećenog sajberu kroz Centar za sajber kapacitete na Zapadnom Balkanu (WB3C), kojim se predlaže integrisanje Centra u Berlinski proces, kao glavne podrške u implementaciji aktivnosti Procesu u oblasti sajbera.

Inicijativa je, prethodno na sastanku ministara vanjskih poslova Berlinskog procesa, zajednički predstavljena od strane Crne Gore, Slovenije i Francuske. Spominjanje Centra kao jedne od aktivnosti Akcionog plana za ZRT2 u dijelu sajber bezbjednosti od posebnog je značaja za rad i aktivnosti ovog Centra, njegovu promociju i pozicioniranje na regionalnom i međunarodnom. WB3C kao dio Berlinskog procesa predstavljaće polaznu osnovu za intenziviranje saradnje i regionalne otpornosti na sajber prijetnje.

Takođe, učešće na Samitu je značajno i sa aspekta razgovora o skorom pridruživanju Crne Gore Jedinstvenom prostoru plaćanja u eurima (SEPA), što će predstavljati značajan korak ka čvršćoj integraciji našeg finansijskog sistema sa evropskim ekonomskim i tržišnim prostorom.

Samit u Berlinu biće prilika i za bilateralne susrete predsjednika Vlade Spajića sa kolegama iz regiona i članica Evropske unije, te predstavnicima Evropske komisije.

Sastav delegacije Crne Gore

Delegaciju Crne Gore na Samitu Berlinskog procesa predvođiće predsjednik Vlade Crne Gore Miloško Spajić, dok će članovi/članice delegacije biti:

- Dijana Tući, otpravnica poslova u Ambasadi Crne Gore u SR Njemačkoj, a.i.;
- Branko Krvavac, šef Kabineta predsjednika Vlade;
- Milica Perišić, savjetnica predsjednika Vlade za vanjsku politiku i nacionalna koordinatorka za Berlinski proces;
- Veliša Jovanović, savjetnik predsjednika Vlade za medije;

Troškove učešća delegacije snosiće Kabinet predsjednika Vlade.